Wonen en leven met aardbevingen

MENINGEN, KNELPUNTEN EN OPLOSSINGSRICHTINGEN VAN BURGERS

cmo stamm

Sociaal Planbureau Groningen

Wonen en leven met aardbevingen

MENINGEN, KNELPUNTEN EN OPLOSSINGSRICHTINGEN VAN BURGERS

JANUARI 2016 **OPDRACHTGEVER** DIALOOGTAFEL GRONINGEN **AUTEURS** CAROLA SIMON, FEMKE DE HAAN, FRANSJE GRISNICH EN RIKA RINGERSMA **GESPREKSLEIDERS CMO STAMM** HERMIEN MAARSINGH, ESTHER RODENBURG, FRANSJE GRISNICH, SASKIA DUURSMA, MARIAN FEITSMA, MAUD DIEMER, YVONNE TURENHOUT, CAROLA SIMON **DIALOOGTAFEL GRONINGEN** SUSAN TOP, JAN KAMMINGA, JAN WIGBOLDUS, ROELOF SCHUILING

MET DANK AAN ALLE BEWONERS VOOR HUN INZET EN HET DELEN VAN MENINGEN EN OPLOSSINGSRICHTINGEN

CMO STAMM | SOCIAAL PLANBUREAU GRONINGEN

POSTBUS 2266 _ 9704 CG GRONINGEN

WWW.CMOSTAMM.NL _ WWW.SOCIAALPLANBUREAUGRONINGEN.NL

Inhoud

1

INLEIDING

“Mensen doen de ‘knikkertest’: na elke beving is het weer de vraag welke kant de knikker op rolt die je op de vloer legt.”

Dit citaat van een van de inwoners geeft een goede eerste indruk hoe de situatie voor de bewoners van het aardbevingsgebied van Groningen is. Elke dag worden de mensen met de gevolgen van de aardbevingen geconfronteerd. Door het meemaken van een aardbeving zelf, de schade die deze bevingen aan de huizen veroorzaken, het gehele proces van schadeafhandeling. Maar ook het feit dat de aardbevingen het leven van de mensen volledig beheerst; het is en blijft ‘het gesprek van de dag’, de erkenning door de overheid en de angst en onzekerheid. Deze rapportage beschrijft de beleving en de meningen van de bewoners zelf; met welke problemen hebben ze te maken en welke oplossingsrichtingen zien ze.

1.1. INHOUDELIJKE ACHTERGROND

In opdracht van de Dialoogtafel Groningen heeft een grootschalig woningmarktonderzoek plaatsgevonden in het aardbevingsgebied Groningen. Dit is uitgevoerd door onderzoeksbureau OTB (TU Delft) in samenwerking met CMO STAMM en Sociaal Planbureau Groningen. In dit onderzoek werden naast veel objectieve gegevens de woonbeleving en de impact van de aardbevingen bij burgers nagegaan. Dat gebeurt op twee verschillende manieren. Ten eerste via een burgerpeiling door middel van een vragenlijst en ten tweede via verdiepende gesprekken. CMO STAMM en Sociaal Planbureau Groningen hebben, naast de uitvoering van de burgerpeiling, zorg gedragen voor deze verdiepende gesprekken.

Het onderzoek vond plaats in 9 gemeenten die ten tijde van het onderzoek werden afgebakend als het aardbevingsgebied van Groningen. Te weten: Appingedam, Bedum, De Marne, Delfzijl, Eemsmond, Loppersum, Slochteren, Ten Boer, Winsum.

De vragenlijst bestond uit vragen gericht op drie centrale onderwerpen, namelijk leefbaarheid en voorzieningen, verhuisplannen en de gevolgen van de aardbevingen op het wonen en de woning. Daarnaast is de vraag opgenomen of respondenten zouden willen deelnemen aan verdiepende gesprekken. In totaal hebben 1.082 mensen hierop positief gereageerd, ofwel 25% van de totale respons. De verdeling naar gemeenten is als volgt:

	Ja, ik wil deelnemen		Ja, ik wil deelnemen
Appingedam	58	Loppersum	197
Bedum	104	Slochteren	139
De Marne	80	Ten Boer	85
Delfzijl	173	Winsum	93
Eemsmond	153	**TOTAAL**	**1.082**

Door het hoge aantal aanmeldingen is gekozen om het kwalitatieve deel op te splitsen in 11 versnellingskamers met een kleinere groep mensen en 4 grotere bijeenkomsten. In paragraaf 1.3 geven we een methode beschrijving.

1.2. DOELSTELLINGEN

Doel van zowel de versnellingskamers als de bewonersavonden is om de effecten van de aardgaswinning op de woonbeleving en leefbaarheid, alsmede op de woonwensen, op een kwalitatieve manier in beeld te brengen. Hoe beleven de bewoners de aardbevings-problematiek en hoe beïnvloedt dit hun woonbeleving, de leefbaarheid, woonwensen en (toekomstig) verhuisgedrag? Welke oplossingen dragen de bewoners aan op de onderwerpen 'willen verhuizen' en ' leefbaarheid'. Specifiek gaat het om met een brede groep mensen in gesprek te gaan, deze mensen te horen en de kans te geven om in oplossingsrichtingen te denken en deze aan te kunnen geven.

Door deze gesprekken krijgen we beter inzicht in de ervaringen en belevingen van de bewoners met de aardbevingsproblematiek. En dat vooral gericht op de leefbaarheidsproblemen, het woonplezier en het (toekomstige) verhuisgedrag. Daarbij wordt niet alleen inzicht gekregen in ervaren problemen, maar ook in mogelijke oplossingen en maatregelen die bewoners zelf aandragen.

1.3. METHODIEK

1.3.1. VERSNELLINGSKAMER

De versnellingskamer is een geschikte werkwijze om bewoners actief te betrekken en te 'horen', individueel en als groep. In een versnellingskamer neemt iedere deelnemer plaats achter een laptop en aan de hand van een vraag, stelling of onderwerp typt iedereen zijn of haar bijdrage in. Deelnemers zien de reacties van anderen op hun laptop en op een centraal projectscherm, zonder dat bekend is wie de antwoorden heeft gegeven. Dit is de grondslag voor een gelijkwaardige discussie. De reacties van de deelnemers kunnen vervolgens eenvoudig worden samengevoegd en gegroepeerd. In korte tijd ontstaat zo een duidelijk overzicht met clusters van gelijksoortige meningen en reacties. De deelnemers kunnen op de bijdragen van anderen reageren. Dat kan via de laptops maar ook via discussie in een open gesprek. Dit leidt tot een dynamisch en interactief proces.

In totaal zijn 11 versnellingskamers gehouden in de periode 26 oktober-17 november 2015. In elk van de 9 gemeenten is één gesprek met woningeigenaren gehouden. Verder is in Loppersum een versnellingskamer gehouden met huurders afkomstig uit het gehele aardbevingsgebied en in Slochteren met jongeren in de leeftijd 16-24 jaar. Per gemeente hebben 30 personen een uitnodigingsbrief gekregen. Daarin werd o.a. het doel van de bijeenkomst uitgelegd en een korte methodiek beschrijving van de versnellingskamer gegeven. Er is een zo gelijkmatige mogelijke verdeling van genodigden gemaakt op basis van de antwoorden op de volgende vragen uit het burgerpeiling onderzoek: wel/misschien/niet willen verhuizen en geen/lichte/zware schade aan de woning. Daarbij hebben jongerenwerkers en de jongerenraad geholpen bij de extra werving van jongeren. Aan elk gesprek van twee en half uur hebben tussen de 12 en 20 mensen deelgenomen. In totaal is met 163 bewoners gesproken.

Op 4 november 2015 heeft de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) het concept meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen gepresenteerd. Dit conceptprogramma werd ten tijde van de uitvoering van de verdiepende sessies bekend gemaakt. In de versnellingssessies die na 4 november plaatshadden, is daarom kort ingegaan op het feit dat de meningen van de bewoners uit alle avonden worden weergegeven in de rapportage en naar de NCG. Uit de analyses blijkt dat het concept meerjarenprogramma geen zichtbare invloed heeft gehad op de uitspraken van bewoners.

1.3.2. BEWONERSAVONDEN

Voor de overige respondenten werden vier grotere bijeenkomsten georganiseerd in oktober 2015 op vier verschillende locaties. Deze bijeenkomsten duurden maximaal 2,5 uur met een maximaal aantal deelnemers van 125 mensen. Uitnodigende partij en gastheer was de Dialoogtafel, de inhoudelijke organisatie en de gespreksleiding lag bij CMO STAMM. Genodigden hebben een uitnodigingsbrief ontvangen en konden zich opgeven voor één van deze bijeenkomsten via de website van CMO STAMM. Mensen zonder computer of email adres hebben een uitnodiging per post gekregen.

Datum	Locatie	Dagvoorzitter	Aantal deelnemers
5 oktober	Bedum	Jaap Jepma	ca. 90
8 oktober	Delfzijl	Jan Kamminga	ca. 90
12 oktober	Loppersum	Jacques Wallage	ca. 125
14 oktober	Slochteren	Geert-Jan ten Brink	ca. 100

De avonden startte met een plenair deel waarin de dagvoorzitter naast een welkom ook een korte uitleg gaf over de stand van zaken rondom de Dialoogtafel. Verder presenteerde een onderzoeker van OTB de eerste resultaten van het burgerpeilingonderzoek. Om de aanwezige bewoners voldoende ruimte te geven om hun inzichten en meningen en oplossingen te delen, is uiteengegaan in subgroepen van maximaal 25 personen. Aan de hand van een gespreksleider stonden twee vragen centraal:

1. Welke impact hebben de aardbevingen op het leven van de bewoners?
2. Welke oplossingen dragen de bewoners voor deze problemen aan?

Door middel van een sticky wall (wand die je kunt beplakken met kaarten) zijn alle ideeën en aangedragen oplossingen van de groepsleden verzameld. Het voordeel is dat mensen individueel of gezamenlijk hun mening kunnen opschrijven. Zodoende kunnen mensen die niet graag iets zeggen hun mening ook kenbaar maken. In ronde 1 werd de deelnemers gevraagd de drie belangrijkste knelpunten op de kaarten zetten en op de sticky wall plakken. Daarna werden alle genoemde knelpunten geordend in maximaal 5 clusters. In ronde 2 werden in kleinere groepjes oplossingsrichtingen per cluster bedacht.

1.4. OPBOUW RAPPORT

De meningen en ideeën van bewoners staan centraal in deze rapportage. Deze meningen geven we zoveel mogelijk weer aan de hand van citaten die mensen hebben weergegeven die geplaatst zijn tussen aanhalingstekens of in aparte tabellen.

In hoofdstuk 2 beschrijven we het verloop van de verschillende avonden en de reacties op de verschillende vragen. De vervolghoofdstukken zijn per thema gerangschikt. Hoofdstuk 3 gaat in op hoe de deelnemers van de sessies de schadeafhandeling en procedures daaromheen ervaren. Hoofdstuk 4 beschrijft de waarde en verkoopbaarheid van de woningen. Het gemis aan vertrouwen en het onbegrip dat de bewoners ervaren, komt aan bod in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 beschrijft de emoties en gevoelens die de inwoners ervaren als gevolg van de bevingen en hoofdstuk 7 gaat in op de invloed op de woonomgeving en de leefbaarheid. In elk hoofdstuk worden de problemen beschreven en de oplossingsrichtingen die de deelnemers aan de sessies aangeven. Tot slot, komen we in hoofdstuk 8 tot enkele samenvattende conclusies.

2

VERLOOP VAN DE SESSIES

In dit hoofdstuk beschrijven we de vragen die centraal stonden in de bewonersavonden en de versnellingskamers. Tijdens beide type gesprekken stonden twee onderwerpen centraal: de impact van de aardbevingen en oplossingsrichtingen. Tevens beschrijven we kort het verloop van de sessies.

2.1. IMPACT OP HET PERSOONLIJKE LEVEN

Zowel in de bewonersavonden als de versnellingskamers is gevraagd naar de impact van de aardbevingen op het persoonlijke leven van de mensen. De vraag in de versnellingskamer met jongeren is iets anders geformuleerd, namelijk ‘Waar heb je het meeste last van vanwege de aardbevingen?’

Tijdens de bewonersavonden hebben de deelnemers de problemen waar ze mee te maken hebben in kernpunten weergegeven. Vervolgens zijn deze gerubriceerd in thema’s waarna gediscussieerd is over mogelijke oplossingen. De overkoepelende thema’s uit de bewonersavonden zijn:

- Schade afhandeling en procedures
- Waarde en verkoopbaarheid woning
- Vertrouwen en onbegrip
- Emoties en gevoelens
- Woonomgeving en leefbaarheid

In de versnellingssessies kregen de deelnemers ongeveer 5 minuten de tijd om hun antwoorden in te typen op hun persoonlijke laptop. Dit leverde gevarieerde lijsten met punten op. Per bijeenkomst is deze lijst door de groep zelf in thema’s ingedeeld. Aan de thema’s is vervolgens door elke deelnemer een gewicht gegeven. Op deze manier konden deelnemers aangeven welk onderwerp ze het meest belangrijk vinden. Tabel 1 op de volgende pagina laat de thema’s per sessie zien.

TABEL 1
Wat is de impact van de aardbevingen op uw persoonlijke leven? Naar thema per versnellingskamer. Tussen haakjes staat het aantal antwoorden per categorie.

- *Schadeafhandeling en procedures*
- *Waarde en verkoopbaarheid woning*
- *Vertrouwen en onrecht*
- *Emoties en gevoelens*
- *Woonomgeving & leefbaarheid*

TEN BOER	LOPPERSUM	APPINGEDAM	EEMSMOND
Veiligheid (14)	Onveiligheid (14)	Wantrouwen in overheid (7)	Onzekerheid/ angst (8)
Financiële schade (12)	bestolen worden (11)	Waarde-vermindering huis (5)	Beheerst ons leven (8)
Onrust en onzekerheid (5)	wantrouwen in de overheid (14)	Veiligheid (11)	Schade (9)
Onrecht (5)	Machteloosheid (22)	Verkoopbaarheid huis (15)	Toekomst-perspectief? (5)
Niet serieus genomen worden (9)	Onzekerheid (24)	Schade afhandeling (6)	Verkoop van het huis (6)
Kinderen/ toekomst-perspectief (4)	Woongenot (4)	Beperking vrijheid (13)	Waarde-vermindering (6)
Rechts-ongelijkheid (0)	Geregel en tijdverspilling (20)	Willekeur en deskundigheid (8)	Transparantie (2)
Boosheid/ verontwaardiging (6)	Gezondheids-klachten (8)	Ongerustheid/ emotie (12)	
Opgesloten in het gebied (3)	Toekomst? (8)	Woongenot (6)	
Tijdrovend/steeds aanwezig (7)	Imago (5)	Psychologische schade (10)	
Eigen bedrijf niet kunnen voortzetten (2)			

DELFZIJL	BEDUM	WINSUM	SLOCHTEREN	DE MARNE
Financiële onzekerheid (7)	Onzekerheid toekomst (12)	Onveiligheid/ angst (6)	Financiën (13)	Onveiligheid, onzekerheid en angst (13)
Onveiligheid (1)	Vertrouwen in overheid (15)	Onveiligheid/ angst (28)	Snelheid in afhandelen (5)	Argwaan naar overheid / coördinator (8)
Gegijzeld (6)	Financieel verlies (9)	Gebrek aan respect (12)	Leefbaarheid (11)	Leefbaarheid sociale cohesie (ontwrichting) (2)
Stress en gezondheid (9)	Stress en emotie (16)	Boos (13)	Negatieve emotie (21)	Waarde vermindering (3)
Toekomst-perspectief? (8)	Verbeteren leefbaarheid (8)	Tijdbelasting (8)	Vertrouwen in politiek (22)	Woede en boosheid (3)
Oneerlijkheid (1)	Gedoe en geregel (11)			Impact valt hier mee (3)
Niet serieus genomen worden (3)	Minachting (3)			

HUURDERS	Onrecht t.o.v. huurders (4)	Negatieve emoties (22)	Vertrouwen overheid en instanties (8)	Toekomst-verwachting aangetast (9)	Economische schade (3)	Geen invloed (3)	Nieuwe kansen (2)
JONGEREN	Veiligheid (6)	Schade (12)	Extra onkosten (3)	Vertrouwen in de overheid (8)	Huizenmarkt stort in (2)		

Wat opvalt, is dat de overkoepelende thema's uit de bewonersavonden vergelijkbaar zijn met de onderwerpen die in de versnellingskamers werden genoemd. Verder zien we terug dat:

- Aan gevoelens van onveiligheid, onzekerheid en onrust wordt in het merendeel van de gemeenten het meeste gewicht gegeven. Dat geldt ook voor de jongeren waarmee is gesproken: voor hen staat het gevoel van onveiligheid bovenaan.
- Het wantrouwen in de overheid en de rechtsongelijkheid die mensen ervaren zien we ook overal terug. In Appingedam wordt dit als het belangrijkste thema gezien na het prioriteren.

Ook in andere gemeenten scoort dit gevoel van wantrouwen hoog. Wat verder opvalt bij de versnellingskamer met huurders is dat zij een grote mate aan onrecht ervaren. Het gaat dan vooral om het feit dat ze geen idee hebben wie hun belangen behartigt wanneer het gaat om de impact van de aardbevingen op hun leven.

- In Delfzijl en Slochteren wordt de financiële onzekerheid en waardevermindering van de woning als het belangrijkste thema gezien die de meeste impact heeft op het persoonlijk leven. Maar ook hier geldt dat dit voor de inwoners in alle gemeenten van belang is. Dat geldt tevens voor de afhandeling van schade.
- De impact op de leefbaarheid zien we ook vaak terug. Duidelijk is wel dat dit in iets mindere mate invloed heeft op de persoonlijke impact van aardbevingen, maar dat dit eerder een effect op de langere termijn betreft.

Wat betreft de impact op het persoonlijke leven zien we nagenoeg geen verschillen tussen gemeenten. In alle gemeenten ervaren mensen dezelfde problemen. Wel is het zo dat in gemeente De Marne een aantal deelnemers aangeeft dat de impact voor hen meevalt. Reden is het feit dat hun huis aan de rand van het aardbevingsgebied ligt, ze weinig tot geen schade aan de woning hebben en door het minder frequent waarnemen van aardbevingen ze geen gevoelens van onveiligheid en onzekerheid ervaren.

2.2. MOGELIJKE OPLOSSINGEN

In de workshops tijdens de bewonersavonden werd na het vaststellen van de thema's in kleinere groepjes oplossingsrichtingen per thema bedacht. In de versnellingskamers gingen 2 aparte vragen specifiek over oplossingsrichtingen. Allereerst over het onderwerp 'willen verhuizen'. Uit de enquête komt naar voren dat in het in het aardbevingsgebied vier op de tien mensen misschien of zeker wil verhuizen. Daarvan weet een op de tien mensen zeker dat ze willen verhuizen. Dit aandeel is gelijk aan landelijke cijfers. Bijna drie op de tien inwoner (28%) geeft aan dat ze misschien willen verhuizen. Dit aandeel is aanmerkelijk hoger dan blijkt uit landelijk onderzoek. Uit het WoOn onderzoek (2012) komt naar voren dat het Nederlands gemiddelde van mensen dat misschien wil verhuizen rond de 19% ligt (zie ook OTB, 2016).

In de versnellingskamers is gevraagd naar:

- Wat kunnen de overheid en andere professionele instanties doen om mensen in het gebied te laten blijven?
- Wat kunnen mensen zelf hieraan doen?

In de hoofdstukken 3 tot en met 7 worden de genoemde oplossingsrichtingen weergegeven. Daar waar mogelijk wordt onderscheid gemaakt in wat de overheid en andere instanties zouden kunnen doen en wat de burgers zelf zouden kunnen doen.

Een aantal mensen gaf overigens aan dat ze geen oplossingsrichtingen konden bedenken. Vooral in de versnellingskamer in Delfzijl wat dit het geval. Reden daarvoor is dat een groot deel van deze gemeente niet als bevingsgebied wordt aangekaart in de contourenkaart van het KNMI. De Nationaal Coördinator Groningen gebruikt deze begrenzing van het gebied in het concept meerjarenprogramma. Een van de inwoners in Delfzijl zegt: "Hoe kun je positief zijn als het toekomstperspectief niet zo mooi is? Als je in een gebied woont waar schade niet erkend wordt, dan kun je niet blij zijn want het bestaat niet!". Maar ook in andere gemeenten komt dit naar voren. "Niets, wij zijn de dupe van de aardbevingen", merkt een inwoners uit Ten Boer op. Of een inwoner uit Loppersum: "Mensen kunnen er niets aan doen, de overheid moet het fixen".

Een tweede oplossingsgerichte vraag ging over de **'leefbaarheid in het gebied'**: *Als u een groot bedrag te besteden heeft om het leefbaar te houden in dit gebied, waar besteedt u dit aan?* In elke sessie zijn de antwoorden door de deelnemers in rubrieken ondergebracht. Vervolgens werd gevraagd om het bedrag van 1000 euro te verdelen over de categorieën. Deze 1000 euro stond symbool voor het grotere te besteden bedrag, bijvoorbeeld 1 miljard euro. In hoofdstuk 7, Woonomgeving en leefbaarheid, is deze vraag nader uitgewerkt.

De deelnemers aan de versnellingskamer in Loppersum bleken moeite te hebben met deze vraag en gezamenlijk werd besloten deze vraag niet in te vullen. Hun gezamenlijke boodschap: "Zorg eerst maar als NAM dat het hier veilig hersteld wordt. Daarna willen wij wel nadenken over budget inzetten zonder regels! Nu hebben we grote moeite om dat te doen!"

Enkele andere reacties die dat verklaren:

"Alders zou zich moeten positioneren als belangenbehartiger voor de bewoners. Dat zien we nu niet!"

“Het was hier leuk en prettig wonen voor de aardbevingen. Laten ze stoppen met boringen. In plaats van ons te vragen hoe wij het gebied leefbaarder willen maken.”

“Het lijkt wel alsof het terugdraaien van de gasboringen geen onderwerp meer van gesprek is! Een gepasseerd station. En dat we nu in plaats daarvan moeten gaan nadenken over doekjes voor het bloeden!”

Ook in een aantal andere sessies, zoals in Winsum, Eemsmond en Slochteren, werden opmerkingen bij deze vraag gesteld. Reden is dat er enorm veel argwaan en weinig vertrouwen bij de inwoners is. Daardoor is men bang dat de aandacht van de problematiek te makkelijk weg gaat en dat de overheid dan denkt ‘valt wel mee’. Ook wordt aangegeven dat dit niet de taak van de deelnemers is maar van de overheid (zie ook paragraaf 7.6).

2.3. DEELNAME BEREIDHEID

Veel mensen bleken bereid om dieper op de problematiek rondom de aardbevingen door gaswinningen in te gaan en ook om na te denken over oplossingen. Dat bleek al uit de grote opkomst, maar ook aan de deelname bereidheid van de deelnemers. Vrijwel alle ruim 600 deelnemers aan de Versnellingskamers en bewonersavonden waren positief over het verloop van de bijeenkomsten. De mogelijkheid dat mensen hun stem konden laten horen en hun gevoelens en emoties konden uiten werden zeer op prijs gesteld. Ook werd meerdere malen aangegeven dat mensen het prettig vonden om met ‘lotgenoten’ meningen en problemen uit te wisselen. Bij de versnellingskamer met huurders zijn bijvoorbeeld emailadressen en telefoonnummers uitgewisseld zodat met elkaar contact kan worden gehouden.

Er waren zeker ook sceptische en boze reacties. Vooral over het onrecht dat de mensen wordt aangedaan en om het feit dat sommige mensen dusdanig veel schade aan hun huis hebben dat ze totaal geen uitweg of kansen meer zien. Een groep deelnemers aan een workshop tijdens de bewonersbijeenkomst in Loppersum wilde bijvoorbeeld in eerste instantie niet meedenken over oplossingen. Reden: “De overheid en de Nationaal coordinator moeten zelf eerst maar eens goede oplossingen bedenken”. Ook

in de versnellingssessie met inwoners in Delfzijl kwamen veel emoties naar boven; zo wist een aantal mensen geen oplossingen te bedenken omdat ze totaal geen kansen meer zien voor het gebied.

Samenvattend zijn zowel de bewonersavonden en de versnellingskamers voor de bewoners nuttige avonden geweest waarin ze meningen, knelpunten en oplossingen met elkaar hebben kunnen delen. De overheid en NAM zijn volgens de bewoners nu aan zet om gehoor te geven aan de oplossingsrichtingen die zijn aangedragen. Hier wordt door de bewoners toch wel met enige scepsis naar gekeken.

3

SCHADEAFHANDELING & PROCEDURES

Schade aan de woningen als gevolg van de aardbevingen is een van de belangrijkste problemen voor de mensen, zoals ook blijkt uit de woordenwolk. Wat zijn de ervaringen met de taxateurs en de verschillende instanties als het gaat om de schadeafhandeling? Welke oplossingen dragen de inwoners van het aardbevingsgebied aan? In dit hoofdstuk geven we de resultaten van de bewonersavonden en van de versnellingskamers op dit onderwerp.

3.1. AFHANDELING VAN SCHADE

Een aantal mensen geeft aan dat hun schadeafhandeling goed en snel is opgelost, maar het merendeel van de bewoners ervaart problemen. Het gaat dan allereerst om langdurige en trage procedures. Veel mensen ervaren dat de afhandeling traag verloopt en dat er lang moet worden gewacht op duidelijkheid. Door dit lange wachten leeft bij veel mensen de vraag wat te doen bij tussentijdse veranderingen in de schade. Moeten ze dat tussentijds melden of wachten tot de eerste procedure is afgehandeld? Of wanneer is sprake van vervolgschade? Een inwoner van Appingedam: “Wie bepaalt of het nieuwe bevingsschade is of dat het slecht herstelwerk is door de aannemer? Moet je een 0-meting doen na een schadeherstel door een extern bedrijf”. Kortom, er is veel onduidelijkheid.
Ten tweede wordt het grote aantal contactpersonen waar men mee te krijgen als problematisch

ervaren. Mensen hebben het gevoel dat teveel verschillende mensen zich bezig houden met de afhandeling. Onderstaande citaten geven een korte versie van wat is weergegeven door de bewoners.

LANGDURIGE PROCESSEN

> “Het kost heel veel tijd voor je iets kan en hebt. Naar de fundering wordt niet gekeken door expert 1. Die zegt dat er geen scheuren in de fundering zitten. Maar kijk je later zelf, dan blijkt dat wel het geval. En dan moet er weer een expert naar kijken wat veel tijd kost.”

> “Moment van melding tot dat alles afgehandeld is, duurt te lang.”

> “Geen structurele oplossing na jaren overleg.”

AANTAL CONTACTPERSONEN /INSTANTIES

> “Drie keer inspectie gehad en nu?”

> “Zonder dat ik iemand heb gesproken had ik al mijn 3e contactpersoon. Zo voel ik me niet serieus genomen.”

> “Gegevens zijn niet centraal opgeslagen. Ik heb een oude schade lopen bij de NAM en een nieuwe bij het CVW.”

Tenslotte is er verschil in beoordeling of schade een gevolg is van een aardbeving, gaswinning/ bodemverzakking of van ‘achterstallig onderhoud’. Dat geeft veel frustratie bij bewoners. Een andere inwoner van Appingedam: “een inspecteur zegt “achterstallig onderhoud” maar de muur heeft de scheur pas na de aardbeving”.

3.2. ONZICHTBARE SCHADE

Er is ook grote zorg om de onzichtbare schade, zoals de bewoners het zelf benoemen. Dan gaat het om de funderingen van de huizen, de rioleringen, gasleidingen, waterleidingen, zeedijken en de kadesterkte van het Eemskanaal. Veel inwoners hebben geen vertrouwen in de versteviging van hun huizen aangezien de eventuele schade aan de fundamenten en het buizenstelsel niet vanzelfsprekend wordt meegenomen in de schadeafhandeling. Dit roept bij de mensen veel vragen op en geeft een extra gevoel van onveiligheid.

> “Wat gebeurt er onder onze fundamenten?”

> “Hoe staat het met de bouwkundige staat / veiligheid van de woningen? Het fundament moet daarbij ook meegenomen worden!”

> “De NAM geeft je het gevoel dat ze alleen de kosmetische schade (zichtbare schade) herstellen maar de problemen niet oplossen”

3.3. NIET GEHONOREERDE SCHADE

Daarnaast hebben veel mensen schade die niet gehonoreerd wordt omdat deze niet gezien wordt als aardbevingsschade. De discussie gaat enkel over aardbevingen en niet over samenhangende schade door bijvoorbeeld bodemdaling als gevolg van de gaswinning, ervaren veel inwoners. Ook wordt veel schade gemakkelijk afgedaan als een constructiefout bij het bouwen van de woning. De bewoners geven aan dat de NAM dit gebruikt als een rechtvaardiging voor lagere schade rapporten. Verder wordt gezegd dat men zelf maar moet blijven aangeven dat er schade is als gevolg van de aardbevingen. Naast de energie en tijd die dit kost (zie paragraaf 3.7) geeft een van de bewoners aan dat dit “mij ongewenst een ‘zeikerd’ maakt om mijn schade goed in orde te krijgen”.

Bewoners geven aan dat de werkelijke problemen worden veroorzaakt door de gaswinning, en dat de aardbevingen (en bodemdaling met alle gevolgen van dien) daar het gevolg van zijn. Dus ook schade als gevolg van gaswinning/bodemdaling (scheef zakken van het huis, water dat het huis in loopt bij een bewoner die in Winsum aan het water woont) moet gehonoreerd worden. Dat wordt nu nog te vaak ontkend door de NAM.
Bewoners geven aan dat de werkelijke problemen worden veroorzaakt door de gaswinning, en dat de

Constructiefout?	Bodemdaling
Haarscheurtjes in de bakstenen werden afgedaan als veroorzaakt door de kwaliteit van de bakstenen.	Er wordt geen rekening gehouden met de onstabiele ondergrond. Zelf niet bij de contra expertise.
Woningen zijn 100 jaar geleden gebouwd zonder rekening te houden met aardbevingen. Reparatie van voegen e.d. biedt geen oplossing voor structurele problemen.	Ontkenning van bodemdaling + zetting van de bodem door gaswinning.
	Bij schade door verzakking van kastje naar de muur gestuurd.

aardbevingen (en bodemdaling met alle gevolgen van dien) daar het gevolg van zijn. Dus ook schade als gevolg van gaswinning/bodemdaling (scheef zakken van het huis, water dat het huis in loopt bij een bewoner die in Winsum aan het water woont) moet gehonoreerd worden. Dat wordt nu nog te vaak ontkend door de NAM.

3.4. OPLOSSINGEN

Oplossingen die de deelnemers aan de bewonersavonden en versnellingskamers aandragen voor de overheid, NAM en andere professionele instanties zijn:

- *Soepelere procedures*. Ga ruimhartiger om met het feit of een scheur wel of geen aardbevingsschade is;
- Versneld doorvoeren van de *omgekeerde bewijslast*;
- *Schade vergoeden als gevolg van de gaswinning* in plaats van aardbevingen. Met andere woorden ook schade vergoeden die ontstaat door de bodemdaling en zettingschade (de mijnbouwwet omvat alle schades);
- Hanteer een *uniforme norm* bij schadevaststelling en afhandeling;
- Meer *transparantie* en duidelijker regelgeving. Onderbouw de regelgeving met eigenaren/betrokkenen/bestuurders, bijvoorbeeld door een handboek schade herstel en afhandeling;
- Overhandig een *stappenplan* bij het eerste bezoek/schade opname zodat de tijdsduur vooraf bekend is. Helderheid creëert zekerheid!
- Schaderapporten moeten in het Nederlands (en niet in het Engels zoals soms voorkomt) en in Jip en Janneke taal;
- Zorg ook voor een *versterkingsprogramma* m.b.t. funderingen en overige onzichtbare schade;
- Geef voldoende informatie over het al dan niet bestaan van risico's voor de *ondergrondse infrastructuur* (zoals transportleidingen, waterleidingen, dijken, chemiepark Delfzijl etc.);
- Stel de al erkende schades bij nieuwe schades niet opnieuw ter discussie;
- Geef ruimte voor *maatwerk en het ontzorgen* van bewoners;
- Geef bij het oplevermoment een '*APK-keuring*';
- Stel als voorwaarde dat als iemand geld ontvangt voor herstel, deze persoon dat daar ook aan besteedt;
- Zet de *NAM buiten spel*. De schadeveroorzaker moet niet verantwoordelijk zijn voor de afhandeling en beoordeling;
- Maak de NAM duidelijk dat *alle schade A-schade* is. Zij hebben het veroorzaakt. Stop met C-schade;
- Geef taxateurs een percentage van de herstelsom;
- Onderneem sneller *actie bij risicowoningen* (sloop of herstel);
- Geen 10 bedrijven per huis voor schadereparatie en schade experts;
- Er moeten *bodemprofielen* door de NAM worden gepubliceerd waaruit bepaald kan worden waar de grootste kans op verzakking is;
- Zorg voor een *goed communicatie- en informatiemiddel*. Vanuit CVW een website waar overzicht is te vinden over wat er waar en wanneer gebeurt t.a.v. schadeherstel of dijkversterking.

Wat vinden bewoners dat ze zelf kunnen doen ten aanzien van schade?

- Elkaar op de hoogte houden en *ervaringen delen*;
- Elkaar helpen, *collectieve kennis* vergroten;
- Niet een beunhaas inhuren, maar een *erkend en gecertificeerd bedrijf*
- Werkzaamheden in buurt of straat met elkaar *combineren en afstemmen* om de overlast zoveel mogelijk te beperken;
- Blijven *melden van nieuwe schades*;
- Een *helpdesk en/of informatieloket* op buurtniveau opzetten.

3.5. ERVARINGEN MET SCHADE TAXATEURS

De ervaringen met de schade-experts lopen uiteen. Sommige bewoners zeggen dat ze het 'getroffen' hebben met de taxateur, maar de meeste verhalen geven iets anders aan. Zo wordt de deskundigheid en onafhankelijkheid van de taxateurs in twijfel getrokken. Deze twijfel is ontstaan door verkeerde voorlichting, geen adequate afhandeling van de schade en verschillen in taxaties. In het ene pand in de straat worden bijvoorbeeld wel scheuren als aardbevingsschade erkend, terwijl dat twee huizen verder niet het geval is. Kortom, er blijkt teveel verschil in benadering tussen de verschillende taxateurs. Dit zorgt onder bewoners voor gevoelens van ongelijkheid en onrust. Mensen voelen zich niet serieus genomen. Ook ervaren verschillende mensen intimidatie door de taxateurs. Zo voelen ze zich onder druk gezet om een schaderapport waar ze het niet helemaal mee eens zijn te ondertekenen of voelen zich in de verdediging gedrukt bij de taxatie zelf. Enkele reacties van bewoners:

DESKUNDIGHEID

"Twijfel aan deskundigheid van bepalers van schade, uit verschillende disciplines."

"Schadebeoordeling wordt gebaseerd op (ongefundeerde) aannames in plaats van op goed onderzoek."

"Schade-experts zeggen de verkeerde dingen. Hoe kundig zijn ze?"

"Benodigde kennis is niet aanwezig bij de inspecteurs."

VERSCHIL IN AFHANDELING

"Onafhankelijke experteurs geven verschillende meningen over zelfde type schade. Dat zorgt voor onrust en ongelijkheid."

"NAM taxateur komt tot een schade van 4700 euro. Verschil met aannemer is 8000 euro. Men vergat de beredderingskosten en eventuele verhuis- en opslagkosten. Ook het schoonmaakbedrijf is niet ingecalculeerd."

"Er zitten verschillen in afhandeling schade voor gelijksoortige panden."

INTIMIDATIE

"Onder druk handtekening moeten zetten op schadeformulier (Scheur zou door beplanting of door te zware deur komen)."

"De onmacht als leek, het is zijn woord tegenover de onze."

"Ze vragen mij iets te tekenen waar ik het niet mee eens ben."

ONAFHANKELIJK?

"Kliekjesvorming. Klussen worden onderhands doorgeschoven."

"Schadebeoordeling door medewerker van het bureau dat de schade betaalt."

"Willekeur bij erkenning van schade."

"De schadeopneming is zeer dubieus."

Mogelijke oplossingen van bewoners voor overheid en instanties:

- Zorg voor *deskundige en onafhankelijke taxateurs*. Besteed meer geld aan de opleiding van taxateurs en zorg dat ze dezelfde bouwkundige achtergrond hebben;
- *Certificering aannemers*, zodat je geholpen wordt door een deskundige maar onafhankelijke aannemer;
- *Protocol van werkwijze*. Experts moeten werken met één protocol. Nu is er geen richtlijn en te veel verschil tussen de werkwijzen van de experts.
- *Onafhankelijke keuring* met als keurmerk: Jouw huis is veilig!
- Schade herstel vindt te weinig plaats door *noordelijke aannemers*. Er is een aantal bedrijven door de NAM gekozen die de herstelwerkzaamheden op zich neemt. Deze bedrijven komen om in het werk, terwijl er genoeg kleinere bedrijven zijn die om werk zitten te springen;
- Minder personeelswisseling, ofwel *één contactpersoon* contracteren voor langere periode;
- *Onafhankelijke aannemer* of experts voor de bewoners bij de eerste expertise. "Er zou meer op moeten worden toegezien dat er een onafhankelijke aannemer meekijkt op het moment dat een inspecteur de ronde doet". Dit verkort de procedure omdat dan een contra expertise niet nodig is.

3.6. ERVARINGEN MET HET CVW

Het Centrum voor Veilig Wonen (CVW) draagt zorg voor de schadeafhandeling en ondersteunt de bewoners bij het versterken van woningen en gebouwen. De ervaringen van de inwoners met het CVW zijn niet altijd positief. Er wordt bijvoorbeeld aangekaart dat medewerkers van het CVW beloven om terug te bellen en dat vervolgens niet doen, ook niet na enkele weken. Of mensen krijgen geen reactie bij gestelde vragen. Mede daardoor hebben de bewoners het gevoel dat het CVW gemaakte afspraken niet nakomt en dat ze van 'het kastje naar de muur' worden gestuurd. Ook wordt gezegd dat het CVW moeilijk te bereiken is.

Verder hebben de mensen regelmatig het idee dat de medewerkers van het CVW niet altijd even deskundig zijn. Enkele bewoners geven dat als volgt aan: "Iemand van het CVW zegt tegen de ene persoon A, terwijl tegen een ander persoon B wordt gezegd. Daarbij blijkt de overdracht van schadegevallen van NAM naar CVW niet altijd soepel te verlopen. Het gaat dan om de afstemming tussen NAM en CVW en de overname van afspraken:

"Slechte afstemming overdracht NAM/CVW in de afhandeling van de schade claims."

"CVW neemt lopende dossiers over van de NAM; niet alle afspraken."

Oplossingen van de bewoners zijn:

- *Grotere deskundigheid* en kennis van zaken van de medewerkers van het CVW.
- *Snelle en duidelijke procedures*. Aangegeven wordt dat bij het CVW een structuur moet komen waar de vraag genoteerd wordt. Deze vraag moet worden doorgespeeld naar een expert die binnen een afgesproken korte tijd terug belt.
- *CVW loskoppelen van de NAM* zodat het een onafhankelijke organisatie is.

3.7. TIJDSINVESTERING EN OVERLAST

De scheuren in de woningen, de afhandeling daarvan en “het altijd maar weer moeten reageren” vergt enorm veel tijd en energie van alle inwoners. Veel mensen in alle bewonersavonden en –sessies vertellen dat het “hun leven beheerst”. Daarbij brengt het schadeherstel veel overlast met zich mee, zoals lawaai, rommel en veel verschillende mensen over de vloer. Het betreft niet één woning in een straat waar aan gewerkt wordt maar meerdere of zelfs alle woningen. Ook blijft het niet bij een eenmalig herstel van schade, maar na elke beving begint het hele traject opnieuw door vervolgschade. Volgens de inwoners dienen de overheid en de NAM een jaarlijkse vergoeding te geven voor de tijd dat het de mensen kost. “Mensen hebben maar 20 dagen per jaar vrij en dat gaat nu op aan de schadeafhandeling”.

Tijd

Schade en schadeafhandeling kost veel te veel tijd. Ik werk en weet niet hoe alles te organiseren.

Je bent altijd de reagerende partij en het kost daardoor klauwen met tijd

Grootste knelpunt is de tijd die alles gaat duren. We hebben grote schade die nog steeds niet beoordeeld is zodat we al geruime tijd niet weten waar we aan toe zijn.

Ik heb een levenslange relatie met de NAM!

Overlast

Continu auto’s van aannemers in de straat.

Lawaai! Ik word gek van al die herstellingen (buurt gerelateerd).

Na elke beving schadeherstel, dus weer een puinhoop in huis tot de volgende beving.

Never ending story: de schade is nog niet hersteld of alles kan weer opnieuw.

3.8. HUURDERS EN SCHADE

Huurders voelen zich achtergesteld bij de huiseigenaren waar het de schade afhandeling betreft. Ook huurders ervaren de meningsverschillen met de taxateurs/schade experts over of de schade het gevolg is van de aardbevingen, bodemdaling of achterstallig onderhoud. Huurders komen echter niet in aanmerking voor de 4000 euro regeling, die gaat namelijk naar de verhuurder. Als de schade hoger uitvalt, lopen huurders de kans dat ze zelf moeten bijbetalen. Ook verhoogt de verhuurder de huurprijs, waardoor de geïnvesteerde gelden weer terugverdient dienen te worden en de huurder hogere kosten heeft. Dit voelt als onrechtvaardig.

Huurders zijn geen partij in de onderhandelingen over schade afhandeling; dat doet de woningbouwvereniging. Huurders voelen zich hierdoor vaak overvallen door maatregelen of mensen die onverwacht op de stoep staan. “Mijn leven wordt overhoop gegooid, maar met mij wordt niet gepraat”.

Omdat er verschillende woningbouwverenigingen zijn, worden huurders ook verschillend behandeld. De ene woningbouwvereniging komt de huurders meer tegemoet dan de andere.

De impact van de aardbevingen op het leven van huurders verschilt niet zoveel met die van huiseigenaren. Ook huurders willen beter geïnformeerd worden, serieus genomen en een compensatie voor geleden schade en onkosten als gevolg daarvan. Huurders pleiten voor een steunpunt voor huurders en informatie door middel van een huurdersnieuwsbrief. Huurders moeten ook vertegenwoordigd worden in de diverse gremia en rapportages van het CVW moeten ook aan huurders worden gestuurd.

3.9. JONGEREN OVER SCHADE

Jongeren maken zich net zo druk over schade als volwassenen. Bij de vraag waar jongeren het meeste last van hebben als gevolg van de aardbevingen komt de categorie Schade op nummer twee, direct na Veiligheid. Jongeren hebben echter meer oog voor gevaarlijke situaties als gevolg van schade, dan voor de schade afhandeling en procedures. Schade aan de huizen, aan wegen en (fiets)paden, verzakkingen en de “puinhoop” als gevolg van schade en herstelwerkzaamheden vinden jongeren het meest vervelend. Ook zijn ze bang voor instortingsgevaar en storen zij zich aan al het geld dat het kost en dat dus niet aan andere, leukere dingen kan worden uitgegeven. Enkele citaten van jongeren:

"Er zijn mensen in Slochteren wiens huis letterlijk op instorten staat, maar zij krijgen niks vergoed omdat het een constructiefout is."

"Het kost de gemeente ook veel geld om alle schade te vergoeden, dat geld kunnen ze niet aan iets anders uitgeven."

"Er is schade door verzakking aan een fietspad, dat wordt niet gerepareerd. Wij komen daar ook in het donker langs op de fiets of scooter, is levensgevaarlijk."

"Extra kosten: Een second opinion (voor schade) kost ook extra geld."

"Ze mogen ondertussen ook de huren wel omlaag doen, want je hebt er ook kosten van."

"Monumentale panden: het aanzien van de gemeente, gebouwen waar je trots op bent. Fraeylemaborg heeft ook schade. De Juffertoren staat denk ik nog maar 15 jaar."

4

WAARDE EN VERKOOPBAARHEID VAN DE WONING

In alle bewonerssessies bleek de waardedaling van de woningen een belangrijk onderwerp. De bewoners maken zich hierover ernstig zorgen zoals duidelijk blijkt uit de woordenwolk. De waardedaling van hun huizen is een van de grootste knelpunten voor woningeigenaren. Direct daaraan gerelateerd is de (on)verkoopbaarheid van de woning en het toekomstperspectief dat dit met zich meebrengt. Hoe kijken de bewoners hier tegen aan en welke oplossingen zien ze?

4.1. ZORGEN OM WAARDEDALING EN VERKOOPBAARHEID WONING

Veel woningeigenaren in 9 gemeenten van het aardbevingsgebied vragen zich af of ze nog wel moeten investeren in hun woningen nu ze de waarde van hun huizen zien dalen. Bij een aantal bewoners overheerst dan ook het gevoel dat ze hun oude dagvoorziening kwijtraken of juist hun spaarpot voor onvoorziene gebeurtenissen. Of zoals een bewoner van Delfzijl het verwoordt: “Als we werkloos worden of hulpbehoevend worden, kunnen we ons huis niet verkopen om elders te gaan wonen.”

Het onzekere gevoel komt ook tot uiting in de onduidelijkheid rondom het proces en de onrust die de stijging van de OZB met zich meebrengt, terwijl tegelijkertijd de WOZ waarde sterk daalt. Hoewel de bewoners krimp en economische crisis ook noemen als veroorzakers van de waardedaling van hun huizen, overheerst het overduidelijke gevoel dat deze daling door aardbevingen hoger is dan elders in Nederland. Onderstaande reacties geven dat aan.

Verlies	Proces	OZB omhoog
Als er zoveel mensen hebben aangegeven te willen vertrekken: wat doet dat met de prijs?	Nu alleen schade herstel: over waardevermindering wordt niet gesproken.	Het gemeentebestuur besteelt ons ook. De WOZ waarden dalen maar ze gooien vervolgens de OZB drastisch omhoog. Je betaalt dus evenveel.
Investeringen in eigen huis = geld in bodemloze put.	WOZ waardedaling van 40.000 euro, wie betaalt?	
Mijn huis gaat in rook op.	Waardedaling huis in aardbevingsgebied groter dan waardedaling van huizen daarbuiten. Dit moet worden vastgesteld en worden gecompenseerd.	“Waardedaling” woning is niet te vinden. OZB is met 5% omhoog!
Verlies van je spaarpot en/of oude dagvoorziening.		

De waardedaling is volgens de woningeigenaren direct gerelateerd aan de onverkoopbaarheid van hun woningen als gevolg van de aardbevingen. Een van de deelnemers in Eemsmond geeft bijvoorbeeld aan dat zijn huis inmiddels 6 jaar te koop staat. In de bouwkundige rapportage staat dat de woning zeer goed onderhouden is en dat er geen achterstallig onderhoud is. Op een gegeven moment zijn ze 20% onder de verkoopprijs gaan zitten. Daardoor was er veel belangstelling, maar niemand durfde een bod te doen vanwege de aardbevingsrisico's. Dit is geen verhaal op zich, maar veel mensen die hun huis willen verkopen, lopen tegen hetzelfde probleem aan. Het algemene gevoel overheerst dat in het aardbevingsgebied de kans op verkoop van de woningen nauwelijks mogelijk is, omdat "niemand hier wil komen wonen".

In de versnellingskamer in Eemsmond werd expliciet genoemd dat er geen transparantie is. "Mensen waarvan de huizen opgekocht zijn, mogen niet praten over de waarde van hun huis." In Bedum vraagt een bewoner zich juist af wat er met zijn hypotheek gaat gebeuren als die over vijf jaar verlengd moet worden. In algemene zin kan worden gesteld dat de verkoopbaarheid van een huis vooral belangrijk is omdat woningeigenaren al veel geld hebben zitten in hun woning. De overheersende vraag is of dit weggegooid geld is. Of zoals een bewoner van Appingedam het verwoordde: "Ik heb het huis altijd goed onderhouden, gaat dit nu inhouden dat ik een dief van mijn eigen portemonnee ben?"

In de bezorgdheid klinkt ook door dat woningeigenaren eigenlijk heel graag in het gebied willen blijven wonen. Er is een aantal dat weg zou willen, maar over het algemeen overheerst ook een gevoel om verpaupering tegen te gaan. Of zoals iemand in Winsum het zei: "Het gaat ook om het snel herstellen van gebouwen. Je ziet nu als je er langs rijdt, alleen maar steunen. Snel herstellen met het oog op de toekomst."

4.2. GEEN NIEUWE INVESTERINGEN

Een direct gevolg van alle onzekerheid rond de verkoopbaarheid is dat veel huiseigenaren overwegen om niet meer in de eigen woning te investeren. Ze zien het als een nutteloze investering of ze hebben er geen energie meer voor. Een man geeft bijvoorbeeld aan dat hij een aanbouw aan zijn woning overwoog maar hier van afziet. Ook anderen geven aan dat een verbouwing of een nieuwe garage geen goede investering is. Het vooruitzicht om te blijven zitten met een onverkoopbare woning, schrikt veel woningeigenaren af om te blijven investeren in hun woning.

Een woningeigenaar in Slochteren vat het algemene gevoel van frustratie rond alle investeringen in het eigen huis als volgt samen: "Het huis is onverkoopbaar en daarmee is de pensioenpot weg. Slecht slapen. Zelf elke dag aan het huis moeten werken omdat de schade niet vergoed wordt. Vooral geïnvesteerd in een niet-aardbevingsbestendig huis. Geen ruimte en geld meer voor leuke dingen."

4.3. INVESTEREN IN HUURWONINGEN: VERHOGING VAN DE HUUR?

Ook de mensen met een huurwoning ervaren een sterke onrust. Dit kwam naar voren in de aparte versnellingskamer met huurders. Een van de deelnemers vertelde dat de schade aan haar huurhuis is aangepakt, maar dat zij als huurder voor de schoonmaakkosten opdraaide. Een andere huurder vertelde dat toen hij bij zijn woningbouwvereniging meldde dat er schade was, hij een zak beton ontving en de schade vervolgens zelf kon gaan herstellen. En dat terwijl er ook nog sprake is van huurverhogingen. De onrust ontstaat enerzijds over de vraag hoe ze om moeten gaan met een huurverhoging als hun woning niet wordt versterkt. Anderzijds om het gevoel van onrecht dat hen wordt aangedaan, zoals volgende citaten goed weergeven:

"Huurwoningen krijgen huurverhoging, maar de verhuurder krijgt per woning 4000 euro. Ik vind het scheef dat je als huurder niet kunt profiteren van de 4000 euro regeling en dat je zelfs de kans loopt dat je bij moet gaan betalen, terwijl jij degen bent die met de schade te maken heeft."

"Mijn moeder moest ook huur betalen voor een huis waar ze een maand niet in kon wonen. En het zorgde ook weer voor extra onkosten, daar wordt geen rekening mee gehouden", aldus een jongere in Kolham die een maand lang zijn moeder bij zich liet inwonen toen ze haar huis tijdelijk uit moest in verband met schadeherstel van haar huurwoning."

4.4. COMPENSATIE

Om de waardevermindering van koophuizen tegen te gaan, noemen de woningeigenaren een goede compensatie en duidelijke regelgeving als belangrijkste oplossing. Denk hierbij aan het vergoeden van de waardevermindering bij verkoop van de woning. Er wordt aangedrongen om hier snel zekerheid en duidelijkheid over de keuzemogelijkheden in te krijgen. Het liefst willen de mensen vooraf weten wat de compensatie is: "Als je nu je woning verkoopt, weet je pas achteraf hoe hoog de claim is voor waardevermindering. Dit moet vooraf worden vastgelegd." Op deze manier kunnen woningeigenaren kiezen om bijvoorbeeld extra hypotheek af te lossen zodat het huis niet 'onder water' komt bij de bank of het geld kan in de woning gestoken worden voor extra isolatie en verbetering waardoor het meer waard wordt.

Hoe zouden overheden en instanties dit volgens de bewoners kunnen aanpakken?

- Zet een *waarborgfonds* op. Het idee wordt geopperd om een vast percentage uit de gasbaten vast te zetten voor een waarborgfonds voor de rechtsbijstandsverzekering en alle problemen nu en in de toekomst ontstaan. "Maak hier 5% van de gasbaten vrij voor", is het advies;
- *Geen overdrachtsbelasting*;
- Roep een *garantieregeling* in het leven en kijk hier naar wat men gedaan heeft bij de hoogspanningsregelingen;
- Stel een *Commissie voor koop* in. "Zorg voor een kleine commissie van makelaars en deskundigen. Iemand die een pand wil verkopen kan zich hier melden. Gaat het pand de markt op voor 80% van de prijs. Nam legt er 20% bij. Dan krijgt de eigenaar toch een reële prijs. Daardoor wordt woning makkelijker verkocht en kunnen ook activiteiten, onderwijs, scholen etc. blijven doorgaan. Het gebied blijft leefbaar!"
- *Moerdijk-regeling*;
- Programma met *keuzemogelijkheden* voor de bewoner (vertrekken, opknappen);
- Het *terugdraaien van de bewijslast*;
- *Eenmalige compensatie* voor de waardevermindering van de woning. Hier worden bedragen tussen de € 100.00 - € 150.000 genoemd of een bedrag van minimaal 25% van de waarde van de woning.
- *Meerdere compensatiemomenten* op meerdere tijdstippen over de tijd heen;
- De woningwaarde niet op basis van de WOZ waarde opzetten, omdat: "die niet representatief voor de werkelijke waarde van een huis. WOZ is gebruikt als instrument voor belastingheffing door lokale overheden. Voor eigenaren was een zo laag mogelijke WOZ daarom gunstig, dat is nu een nadeel";

- Bij verkoop van de woning uitgaan van de *WOZ-waarde van vóór Huizinge*;
- Een uitkoopregeling op basis van de WOZ-waarde van voor de aardbevingen (bijvoorbeeld voor Huizinge);
- Een *verruiming van de waardevermeerderings-regeling*. Deze subsidie niet alleen uitkeren aan mensen met meer dan € 1000,- schade en mensen die eerder in aanmerking kwamen voor de regeling zouden bij nieuwe schade weer opnieuw aan deze regeling moeten kunnen deelnemen. Huurders geven aan dat ze een gelijke aanpak willen met een controle hierop door woningstichting, zodat ook zij voordeel hebben van energiebesparings-voorzieningen.

Wie zou hier de regie in kunnen voeren? De bewoners geven aan dat dit in ieder geval een onafhankelijke partij dient te zijn en niet de NAM die momenteel de regie voert over de waardevermindering regeling. Daarbij wordt benadrukt dat de waardedaling van woningen niet in het algemeen benaderd dient te worden, maar dat een individuelere benadering gewenst is.

Ook tijdens de bijeenkomst met huurders is de compensatie aan de orde geweest. Een van de huurders geeft aan dat er al een compensatie mogelijk is voor overlast, te weten een bedrag van €250,-. Een andere deelnemer vindt dat huurders ook recht hebben op compensatie. Hij meldt eventuele scheuren niet meer, want het repareren kost hem veel tijd. Het gaat hierbij niet per se om een financiële compensatie, maar meer om een gebaar, een bedankje richting de huurder.

4.5. OPKOOPREGELING

In de gesprekken met bewoners wordt aangegeven dat een opkoopregeling, uitgevoerd door een onafhankelijk bureau, instituut of fonds, een goede oplossing cq. tegemoetkoming is. Wel is er een groot aantal vragen over deze regeling: hoe ruimhartig wordt de opkoopregeling? Wat is de stem van de eigenaar hierin? Wie gaat het huis kopen bij een opkoopregeling? Een inwoner uit Winsum omschrijft ruimhartig als de waarde van de WOZ plus 30% van de woning in bewoonde staat.

We zien overigens een verschil van inzicht tussen wat oudere mensen willen en wat jonge mensen willen. Een oudere bewoner ziet zijn appeltje voor de dorst verdwijnen en wil straks het huis verkopen, om kleiner te kunnen gaan wonen. Een jongere bewoner vraagt zich juist af wat de gevolgen voor de lange termijn zijn en wat er dreigt te gebeuren als huizen door een verkoopregeling bijvoorbeeld leeg komen te staan. Hij wil graag blijven wonen bij vrienden, familie en in een vertrouwde omgeving.

Een aantal mensen zou graag gebruik maken van een opkoopregeling om dan vervolgens de eigen woning weer terug te huren:

OPKOPEN EN TERUGHUREN

"Vaak wordt de opkoopregeling geassocieerd met het verlaten van je huis en je ergens anders gaat wonen, maar waarom zou je geen huurder kunnen worden van je eigen huis?"

"Geef mensen de keuze om zich veilig te voelen, koop woningen op, maak ze aardbevingsbestendig en verhuur ze dan aan de mensen."

"Zorg voor een goede opkoopregeling, met zekerheid over de verkoopbaarheid van panden, met terug huurrecht."

"De opkoopregeling kan gezien worden als een soort huur/lease constructie waarbij de eigenaar zijn eigen huis huurt van de NAM. De huurprijs die je krijgt hangt af van de prijs die je van de NAM voor je huis krijgt. Er is dan wel een onafhankelijk persoon nodig die deze prijs vaststelt. Wanneer je naar verloop van tijd weg wilt, kun je gaan en staan waar je wilt."

"De opkoopregeling moet niet afhankelijk zijn van de WOZ waarde. De ene heeft meer in huis geïnvesteerd dan de ander. Hoe gaan ze hier mee om? Er moet op tijd hierover duidelijkheid zijn. Ook met het oog op eventuele verbouwingen. Ga ik nog een nieuwe badkamer in mijn huis zetten?"

5

VERTROUWEN EN ONBEGRIP

Uit de gesprekken met bewoners blijkt dat er weinig vertrouwen is in de overheid en dat veel mensen daardoor een gevoel van ongelijkheid en onrechtvaardigheid ervaren. Wat zijn de redenen en wat de oplossingen? Dit hoofdstuk geeft de resultaten op dit onderwerp weer van de bewonersavonden en van de versnellingskamers die zijn gehouden in alle betrokken gemeenten.

5.1. GEBREK AAN VERTROUWEN

In alle gesprekken kwam het gebrek aan vertrouwen als overkoepeld probleem naar voren. Het vertrouwen in de overheid is ernstig geschaad of in het geheel weg. Een inwoner uit Loppersum: "Ik voel me niet gehoord en voor de gek gehouden, respectloos behandeld door het rijk en de NAM". Een ander inwoner uit Loppersum: "de manier waarop politiek en bestuur de aardbevings-problematiek heeft opgepakt, heeft mijn algemene vertrouwen in de overheid onherstelbaar beschadigd."

Aan de deelnemers van de versnellingskamers is specifiek de stelling voorgelegd of ze met hun zorgen serieus worden genomen. De meerderheid van de deelnemers is niet eens met deze stelling (69%). Zij voelen zich niet gehoord en niet serieus genomen. Slechts 6% van alle deelnemers voelt zich wel serieus genomen.

FIGUUR 1
Hoe denken de deelnemers aan de versnellingskamer over de stelling (n=141)

Mijn zorgen worden serieus genomen

Deze gevoelens van wantrouwen worden versterkt door de aanstelling van de Nationaal Coördinator Groningen. Dit vooral om het grote aantal nevenfuncties van de coördinator. Veel bewoners storen zich hieraan omdat ze hierdoor het gevoel hebben dat de problematiek en de Groningers niet serieus worden genomen. Daarbij storen veel mensen zich er aan dat de Nationaal Coördinator niet is gekozen maar is aangewezen; "Hij is niet onafhankelijk". Dit maakt dat het vertrouwen in de coördinator niet groot is. Volgens de inwoners is hij ingehuurd om de bewoners zoet te houden zodat de NAM door kan blijven gaan met gaswinning. Daarnaast vraagt men zich af of hij zelf wel besluiten kan nemen.

Gebrek aan vertrouwen	Niet serieus genomen
Geen vertrouwen in de overheid. Als levensgevaarlijke situaties geen reden zijn om te luisteren, wat dan wel?	Groningen wordt gezien als ver weg. Hoe serieus worden we nog genomen door de politiek?
Men gaat in Den Haag alleen voor het grote geld en laat de burgers/inwoners van Groningen in de kou staan.	Men scoort niet in den Haag met steun aan Groningen.
Het vertrouwen in beleid van de overheid gaat weg.	overheid laat weinig van zich horen, zij moet toch in zijn algemeenheid borg staan voor persoonlijke en gebiedsveiligheid.
Frustratie vanwege het uitblijven van een structurele oplossing. geen vertrouwen meer in den Haag/politiek/ politieke partijen.	Gevoel niet serieus genomen te worden door anderen uit omgeving, gevoel me te moeten verdedigen tegenover anderen.

Een deel van het 'niet' vertrouwen ontstaat voor een groot deel door onduidelijke communicatie. De bewoners ervaren een slechte communicatie tussen overheid, organisaties, inspecteurs en bewoners en hebben het overduidelijke gevoel dat niemand de waarheid vertelt. Een van de bewoners omschrijft dit als volgt:

"Onbetrouwbaarheid van bronnen/autoriteiten waarvan je als inwoner afhankelijk bent voor informatie en oplossingen. NAM & EZ – onbetrouwbaar. Andere overheden – onbetrouwbaar. Dialoogtafel – bestaat niet meer. Wie staat er nu voor de belangen van de inwoners?"

Het sterke idee is dat er, sinds er in Loppersum naar minder gas wordt geboord, er elders meer gas weggehaald moet worden. Mensen hebben het onderbuik gevoel dat er daarom in de randgebieden van het aardbevingsgebied meer bevingen komen. Hier wordt niet over gecommuniceerd.

5.2. (POLITIEKE) ONZICHTBAARHEID

De bewoners hebben het gevoel dat de overheid geen duidelijke stelling neemt in de aardbevingenproblematiek en daardoor niet de volledige verantwoordelijkheid neemt. Er wordt getwijfeld aan de beslisvaardigheid want er worden geen duidelijke 'knopen doorgehakt' waar het gaat om schadeherstel. De overheid wordt als passief gezien die zich wil verschuilen achter een enorme veelheid aan onderzoek. Daardoor heerst het gevoel dat de overheid de kant van de NAM kiest. Grote vragen die onder de mensen heersen zijn: Waarom doet de overheid (en de NAM) zo moeilijk om te erkennen dat ze fout zijn? Heeft de politiek wel zicht op wat er hier werkelijk gebeurt?

De politieke onzichtbaarheid brengt het gevoel mee dat het niet als een landelijk probleem wordt gezien. Meerdere bewoners geven aan dat "als de aardbevingsproblematiek zich in Amsterdam zou voordoen, er veel meer aandacht voor zou zijn geweest". Er is een breed gevoel dat er vooral gekeken wordt naar de beperking van de financiële schade:

"Overheid is niet duidelijk in het terugschroeven van de gasproductie. Het Nederlandse gas wordt onder de prijs naar het buitenland verkocht. De vraag is dan hoeveel gas heeft de Nederlandse markt nodig voor de eigen behoefte?"

Politieke onzichtbaarheid	Een landelijk probleem
Waarom doet NAM/politiek zo moeilijk om te erkennen dat ze fout zijn?	Wanneer wordt het eindelijk een landelijk probleem in plaats van een Gronings?
Waarom heeft de overheid niet als eindverantwoordelijke de moed om een vuist te maken tegen NAM/Shell?	De meeste Kamerleden komen uit het Westen, alles in het Noorden is ver. Dat maakt ongerust over de besluitvorming.
Regionale en provinciale politiek durven er niet voor te staan.	Ongeïnteresseerdheid van de rest van Nederland en het onbegrip.
Weer een rapport dat het allemaal wel meevalt?	

Dat de aardbevingen niet als landelijk probleem worden gezien ervaren bewoners ook door de ongeïnteresseerdheid en minachting vanuit de rest van Nederland. Een inwoner van Slochteren beschrijft dit gevoel als volgt: “minachting vanuit het ‘westen’ ... het valt toch wel mee?”. Volgens een bewoner uit Loppersum heeft iedereen het erover, waardoor je het gevoel krijgt dat men je “zielig vindt”.

5.3. ERVARINGEN MET DE NAM

Dit vertrouwen wordt nog verder geschaad door de ervaringen die de bewoners hebben met de NAM. De NAM komt er in de gesprekken dan ook niet goed af. Naast het feit dat de NAM de veroorzaker is van de aardbevingen, gaat het om de volgende redenen. Er wordt ervaren dat de NAM de schadeafhandeling en de aanpak van de versterking bepaalt en dat dat zo goedkoop mogelijk gebeurt. De normen die de NAM hanteert bij de afhandeling van schades zijn niet voldoende duidelijk.

Objectiviteit	Hoger beroep	Communicatie
(Te) grote druk op complexe schadegevallen om in te stemmen met voorstellen van de NAM.	Hoofbril van de NAM in de juridische WAG procedure. Traineren via hoger beroep.	Dat de NAM je behandeld als een kleuter.
Hoe ver gaat de invloed van de NAM. Betreft objectiviteit voor twijfelschades.	Wat gebeurt er met de rechterlijke uitspraak omtrent schadeloosstelling gedurende het hoger beroep dat door de NAM is aangetekend?	Ruzie maken met een wildvreemde taxateur in je eigen huis... dat gaat over de grens van het acceptabele.
NAM verstikt ons in procedures in plaats van werken aan oplossingen en maatwerk.	Het vertrouwen in de NAM is niet groot, ook gezien het feit dat ze in beroep gaan tegen de uitspraak van de rechter.	Bij alle mails die ik van de NAM krijg staat @shell.com. Dat is ook ergerlijk.
		Niemand luistert. NAM is kortaf in mailwisselingen. Er komen geen antwoorden op vragen.

Verder wordt ervaren dat de NAM te dicht staat bij de schade expert waardoor de objectiviteit van de taxateurs en het CVW in twijfel wordt getrokken. Het feit dat de NAM in hoger beroep is gegaan tegen de uitspraak van de rechtbank Noord Nederland (2 september jl.) dat de NAM vooraf moet betalen voor alle waardedaling van de woningen in het gebied ongeacht of huiseigenaren de woning verkopen of niet, geeft extra onrust. Ook bevestigt dit voor veel mensen het beeld dat de NAM de bewoners niet serieus neemt en het proces van afhandeling extra wil vertragen. Deze rechtszaak werd aangespannen door de Stichting WAG (Waardevermindering door Aardbevingen Groningen) en een aantal woningcorporaties.

Ook zijn de bewoners ontevreden over de wijze waarop de NAM met bewoners communiceert. De schade-afhandeling gebeurt niet klantvriendelijk. “Mensen zijn bang en durven niets te zeggen, want anders krijgen ze misschien helemaal niks”, aldus een inwoner uit Winsum. Ook hierbij gaat het om een gebrek aan respect en het gevoel niet serieus behandeld te worden.

5.4. (RECHTS)ONGELIJKHEID

Naast een gevoel van ‘niet vertrouwen’ en niet serieus genomen worden, voelen de bewoners zich niet rechtvaardig behandeld. Zo is het niet mogelijk om een rechtsbijstandsverzekering af te sluiten voor eventuele rechtsbijstand in procedures met de NAM, aldus de bewoners. Daarbij worden mensen zelf verantwoordelijk gesteld voor aardbeving gerelateerde schade. Valt door een storm de aangetaste schoorsteen bijvoorbeeld naar beneden, dan wordt de eigenaar verantwoordelijk gesteld.

Geen rechtsbijstandsverzekering	De macht van grote bedrijven?
Geen mogelijkheid om rechtsbijstand-verzekering af te sluiten. Dat betekent dat we niet meer gelijk behandeld worden met andere mensen in Nederland. We worden achtergesteld op anderen.	FORUM, UMCG, HANZE, RUG. Daar gaat zoveel extra geld heen. In de kleine dorpen staan huizen 3 jaar lang in de stutten. Over zware schades wordt moeilijk gedaan. Grote bedrijven kunnen dat wel op orde krijgen.
We kunnen ons niet meer verzekeren voor rechtsbijstand.	Forum wel geld, Jan met de pet niet (ook na lang procederen).
Bij aardbeving gerelateerde schade bij brand of storm o.i.d. krijg je niks uitgekeerd.	

Daarbovenop bestaat het idee dat grote bedrijven en projecten (zoals het Forum) beter worden gehoord en makkelijker toegang hebben tot schadevergoeding en herstel dan de bewoners zelf. Er heerst een gevoel van rechtsongelijkheid qua financiële afwikkeling tussen gemeente/provincie/grote bedrijven enerzijds en de bewoners zelf anderzijds en individuen.

De deelnemers met een huurwoning geven bovendien aan dat ze zich tussen de NAM en woningcorporatie bevinden. Huurders worden niet door de NAM benaderd wanneer zij schade hebben. Ze hebben vaak het gevoel dat alles voor hen bepaald wordt en ze geen mogelijkheid tot inspraak hebben. Een huurder verwoordt dit als volgt:

> "Ook de houding van de woningcorporatie die tot nu toe niets van zich heeft laten horen valt tegen. Helaas is het me na de 40 jaar dat ik nu hier woon, duidelijk geworden dat er nauwelijks interesse is van hun kant naar mij als huurder. Ik zou heel graag op de hoogte gehouden willen worden. Ik voel mij als huurder zeker minder serieus genomen in deze hele materie door mijn woningcorporatie."

5.5. ERKENNING EN COMMUNICATIE

Hoe kan dit vertrouwen (enigszins) worden hersteld? De bewoners dragen de volgende ideeën aan:

- *Erkenning door de politiek*. Het algemene gevoel is dat de politiek de houding heeft dat er geen oplossing voor de regio wordt gezocht. "De oplossing is erkenning van de politiek en schade dusdanig herstellen zodat wij er geen last van hebben";
- *Betere communicatie* over datgene wat (al wel) bekend is. Transparantie, openheid en eerlijkheid nastreven;
- In leven roepen van een *objectief instituut*, zoals de ombudsman, met de mogelijkheid om zelf besluiten te nemen. Op deze manier ontstaat een goede scheiding van macht en belang, aldus de bewoners. Dit wettelijk vastleggen;
- Een *kenniscentrum of bewonersplatform* openen in de regio. Hier kunnen bewoners elkaar ondersteunen door ervaringen uit te wisselen, zodat de bewoners weerbaarder worden tegen de overheid, CVW en NAM.
- *Ontzorgen* van de mensen die dat nodig hebben. Dit geldt voor mensen die niet meer willen of kunnen melden, omdat ze daar geen energie of mogelijkheid (meer) voor hebben.
- Toon *meer bestuurlijke lef*. De regering en Groningers moeten samen een lijn zetten. De regering betaalt de kosten en verhaalt deze vervolgens bij de NAM;
- Grotere snelheid in handelen en kom met *praktijkoplossingen*. Maak samen met de bewoners concrete plannen en maak minder reclame hoe goed de NAM is;
- *Neem mensen serieus*. Zorg dat mensen zelf keuzes kunnen maken, zonder lange procedures;
- Laat de bewoners zelf een *nationaal coördinator* kiezen. Wat de deelnemers aan de bewonersavonden betreft gaat het dan om een coördinator die zelf in het gebied woont ("Eén van ons") en iemand met een ongeschonden reputatie;

- *Gelijke monniken, gelijke kappen*. Geen verschil in hoe de NAM de schade bij gemeenten/grote bedrijven beoordeelt en bij burgers beoordeelt;
- Maak het mogelijk om een *rechtsbijstandsverzekering* voor aardbevingsschade en procesvoering af te sluiten. "Iedereen heeft recht op een rechtsbijstandsverzekering";
- *Meer bekendheid* bij het grote publiek. Bijvoorbeeld via een tv-programma als 'Help mijn man is klusser' en dan 1 seizoen besteden aan het herstel woningen in bevingsgebied;
- *De gaskraan dicht* totdat er een oplossing is, zeggen veel mensen stellig. Anderen geven aan dat de gaswinning tot een aanvaardbaar niveau moet worden gereduceerd. Dit niveau zou onafhankelijk moeten worden vastgesteld;
- De overheid moet zich niet alleen tijdens verkiezingstijd *laten zien*, maar ook op andere tijden. "We zijn ook een deel van Nederland";
- *Betrek de bewoners* meer bij plannen en geef hen daarbij ook inspraak;
- De NAM moet meer *klantvriendelijk en klantgericht* werken.

6

GEVOELENS VAN ONVELIGHEID, ONRUST EN BOOSHEID

Al deze beschreven problemen en knelpunten zorgen voor veel emoties en gevoelens bij de inwoners van het aardbevingsgebied. Dat uit zich in gevoelens van onveiligheid, angst, onzekerheid, onrust en het gevoel ‘niet meer vrij te zijn in de keuzes die men wil maken. Daarbij zijn de aardbevingen en de gevolgen daarvan een probleem dat constant aanwezig is en het leven van veel van de mensen beheerst. Zowel woningeigenaren als mensen met een huurwoning ervaren deze gevoelens. De woordenwolk geeft alle antwoorden die betrekking hebben op emoties en gevoelens van zowel de deelnemers van de bewonersavonden als die van de versnellingskamers.

6.1. ONVEILIGHEID EN ANGST

Als we vragen naar de impact op het leven dan blijkt dat veel mensen zich niet meer veilig voelen in hun eigen huis. De mensen geven aan dat hun woning niet meer betrouwbaar is en dat daardoor de veiligheid in het geding is. Niet alleen voor zichzelf en het eigen gezin, maar ook voor anderen. Zo zijn er mensen die hun kinderen niet meer alleen durven te laten vanwege de kans op een aardbeving. Ook maakt men zich zorgen over wie verantwoordelijk is bij eventuele schade aan anderen. Een inwoner uit Ten Boer zegt in dit kader: “Als mijn schoorsteen naar beneden komt en schade berokkenend bij een ander, ben ik de verantwoordelijke. Terwijl mijn schoorsteen niet meer stevig is door de aardbevingen”. Anderen ervaren een vorm van schijnveiligheid omdat er niet gekeken wordt naar de funderingen en omdat de scheuren alleen kosmetisch worden dichtgeplakt. “Dan heb je wel een veilig huis voor een ander, maar niet voor jezelf”, stelt een andere inwoner uit Ten Boer.

Tegelijk maken de inwoners zich veel zorgen over de aardbevingsbestendigheid van scholen en daarmee over de veiligheid van hun kinderen. Ook vragen ze zich af in hoeverre de aardbevingen gevolgen hebben voor de chemische industrie in Delfzijl en hoe het gesteld in met de veiligheid van de dijken. Vooral dat laatste punt blijkt voor veel inwoners in het gebied zorgwekkend.

Onveiligheid van eigen huis	Veiligheid in het gebied?
Woon ik nog veilig!	Ik maak mij zorgen over de dijken.
Onveiligheid zit verankerd in je gedachten, gevoel verdwijnt nooit meer.	Angst voor dijkdoorbraak en verder wegzakken van mijn huis.
Veiligheid voor het gezin!	Vooral in de herfst op de hoede zijn voor combinatie aardbeving, dijkdoorbraak en storm.
Ik durf de kinderen 's nachts niet alleen te laten.	

De mensen geven aan dat er nog steeds geen mogelijkheid is om daadwerkelijk aardbevingsbestendig te bouwen. En dat deze 'versteviging' er slechts is om 5 minuten langer de tijd te hebben om huis en haard te verlaten. Het huis is de basis van het bestaan van deze mensen en daarvoor moet de veiligheid gegarandeerd worden. De inwoners van het aardbevingsgebied vragen zich af of de veiligheid wel voorop staat:

"Onveiligheid is dat in dit gebied de veiligheidsnorm afwijkt van de rest van Nederland."

"Is veiligheid echt nummer één qua prioriteit bij de landelijke overheid?"

"Wij moeten hier net zo veilig wonen als in de rest van Nederland."

"Thema veiligheid wordt weggemoffeld onder kreten als versterking van de regio"

Doordat mensen zich niet veilig voelen, ervaren ze angst. Angst voor een volgende aardbeving, angst voor de grote klap, angst voor het onvoorspelbare, angst voor een dijkdoorbraak, angst over het wonen in de buurt van de industrie. Deze gevoelens zorgen ervoor dat mensen veel onrust ervaren, ze weten immers niet waar ze aan toe zijn.

6.2. ONZEKERHEID EN ONRUST

De aardbevingen, de onveiligheidsgevoelens en de angst voor nieuwe bevingen, maken dat veel inwoners van het aardbevingsgebied zich ongerust en onzeker voelen over hun gezin, hun woning en de toekomst. Zo vertelt een grootvader dat zijn kleinkinderen niet meer durven te komen logeren nadat ze een aardbeving hebben meegemaakt. En dat ze altijd bezorgde telefoontjes krijgen van de kleinkinderen na een nieuwe beving. Een moeder met jonge kinderen beschrijft haar onrust als de kinderen naar school zijn; ze is bang dat ze niet op tijd bij de school en haar kinderen is als er een grote aardbeving plaatsvindt.

De mensen zijn erg onzeker over wat er met hun woning kan gebeuren. Enkele bewoners uit Loppersum weten niet waar ze aan toe zijn omdat ze eigenaar zijn van een enkelsteens woning. "Alle enkelsteens huizen worden afgebroken. Alle huizen van voor 1920 worden afgebroken. Ik val in beide categorieën, maar wie vertelt mij of dit waar is?" De mensen leven hierdoor in enorme onzekerheid en geven aan dat ze geen herstelplannen kunnen maken. "Je durft niet meer te investeren in je huis en daardoor brokkelt de passie voor mijn huis af", zegt een inwoner uit Bedum.

Gezin	Woning
Ik ben enorm ongerust als de kleinkinderen blijven slapen.	Er is altijd een gevoel van onrust. Je vraagt je steeds af: hoe staat mijn huis ervoor?
Ik ervaar enorm veel onrust, vooral om de zorg om mijn kinderen. Als er iets gebeurt, als het erg wordt, dan kan ik nooit op tijd bij hen zijn.	Door de aardbevingen weet ik niet of mijn huis gesloopt wordt of niet en daardoor leef ik wat dat betreft in onzekerheid.
Ik wordt er onrustig van, maar ebt wel langzaam weg,... tot de volgende beving.	Wie vangt mij op als mijn huis onbewoonbaar verklaard wordt?

Alle inwoners ervaren een gevoel van onzekerheid over de toekomst. De grote vraag is wanneer de volgende beving komt, maar ook hoe zwaar de volgende bevingen zullen zijn. De mensen weten niet waar ze aan toe zijn en daardoor is het moeilijk een plan te trekken voor de toekomst. "Al mijn plannen zijn aan duigen", zegt een inwoner uit Loppersum. In de gesprekken wordt aangegeven dat dit de mensen beperkt in de mogelijkheden om te denken over andere woonruimte en het verhuizen naar een ander

gebied (zie ook paragraaf 7.4). Daarbij maken de mensen zich zorgen om de toekomstmogelijkheden van kinderen in deze regio, of er leegstand in de dorpen komt en of dit een verloedering of verpaupering van de dorpen tot gevolg heeft. Meer reacties van inwoners:

Toekomst
Onzekerheid door gebrekkig beeld toekomstige bevingen
Onzekerheid toekomst: wel niet verkopen van woning. Geldproblemen! Zorgen!
Onzekerheid over de toekomst. Twijfels of ik wel op mijn geboortegrond kan blijven wonen en of de waarde van mijn huis gelijk is aan dat in 1997.
De uitzichtloosheid van de situatie: zo lang er wordt doorgegaan met gaswinnen blijft de onzekerheid wanneer er weer een aardbeving kan komen. De kans op schade blijft daardoor altijd bestaan!

Verder maken mensen zich zorgen over de financiële toekomst: "Wat laat je achter bij overlijden voor de erfgenamen? Als het bijvoorbeeld 4 jaar duurt voordat de woning is verkocht, wie betaalt dan de bank?". Ook anderen geven aan dat ze zich zorgen maken over de erfenis voor de kinderen. Of over de eigen financiële toekomst omdat het huis als het ware het appeltje voor de dorst is wanneer de mensen met pensioen gaan. "Dat verkruimelt nu". Men vraagt zich ook af waar de banken in dit proces staan en krijgen hier graag meer duidelijkheid over.

6.3. MACHTELOOS EN BOOS

Veel mensen voelen zich hierdoor machteloos en zijn boos. Boosheid over het nog steeds negeren van de noodzaak van veiligheid, het uitblijven van een reactie van de NAM en het van kastje naar de muur worden gestuurd. En boosheid omdat de NAM willens en wetens toch doorgaat met fracking. In de versnellingskamer in Slochteren geven de mensen aan dat ze "d'r roppig van worden". Dit geldt voor een groot deel van de deelnemers aan de gesprekken. Enkele citaten waarin bewoners hun boosheid verder uiten:

"Je voelt je machteloos en boos omdat de overheid c.q. de NAM maar doorgaan met uitstellen en gas winnen."

"Ik ben boos door het gevoel dat alleen de opbrengst van het gas er toe doet en niet de consequenties voor de grondeigenaren en de bewoners."

"Waar ik me boos om maak, is dat de NAM doorgaat met plannen over fracking. Wat hebben ze geleerd?? Maak me zorgen om die chemische troep."

"Boos, omdat de NAM... maar de NAM is een bedrijf, willen winstmaximalisatie. De overheid is de hoofdschuldige, zij offert een heel gebied rucksichtslos op voor de centen."

"Heen en weer geslingerd worden in je bed (door een 1.7) terwijl het KNMI zegt dat "slechts een enkeling dit heeft gevoeld". Dat is zo frustrerend."

6.4. BEPERKING VAN VRIJHEID

Dit alles maakt dat mensen zich niet meer vrij voelen om de keuzes te kunnen maken die ze zelf zouden willen. Veel mensen voelen zich zelfs opgesloten of gegijzeld in het gebied. Een inwoner uit Appingedam vertelt bijvoorbeeld dat ze een oude boerderij heeft en niet meer op vakantie durft. Staat de boerderij er nog wel goed bij als er een grote beving komt? Dat beperkt dit gezin enorm in hun doen en laten. Ook voelen mensen zich opgesloten in het gebied omdat ze hun huis niet kunnen verkopen en ook niet de mogelijkheid hebben om elders in het land werk te zoeken. Een inwoner uit Delfzijl vertelt bijvoorbeeld dat hij hierdoor geen carrière switch kan maken omdat hij zijn woning niet kan verkopen. Voor deze persoon voelt het zelfs zo dat hij geen doel meer heeft om voor te leven. Veel inwoners delen deze mening:

Gevoelens van onvrijheid
Het gevoel te leven in een gevangenis die onveilig is.
We zijn gevangen in de eigen woning.
Voel me onvrij, gebonden aan kettingen, kan niet weg.
Ik woon hier, ik heb geen werk maar kan dat wel elders krijgen. Maar ik kan niet weg want ik verkoop mijn huis niet.

6.5. 'HET BEHEERST MIJN LEVEN'

Kortom, de aardbevingen beheersen het leven van de mensen. Dat wordt ook vaak letterlijk zo aangegeven, zowel in de bewonersavonden als in de versnellingskamers. "Je staat er mee op en gaat er mee naar bed", zegt een inwoner uit Bedum. Ook een inwoner uit Eemsmond geeft aan dat het "altijd aanwezig in gedachten is dat het huis geen thuis meer is". De aardbevingen en de schadeafhandelingen zorgen bij veel mensen voor veel negatieve energie, waardoor er ook geen energie meer is voor andere dingen.

Naast de tijd en energie die het kost, zijn de bevingen en de schadeafhandeling het gesprek met visite, buren en straatgenoten. "Het is altijd hetzelfde gesprek bij ontmoetingen", zegt een van de bewoners. Een ander zegt: "Het geeft zo'n gedoe allemaal, het neemt ruimte in van je bandbreedte in je hoofd". Je hebt daar helemaal geen tijd voor en al helemaal geen zin in!

Veel mensen slapen slecht of helemaal niet, zijn emotioneel erg betrokken en voelen zich gestrest. Dit heeft invloed op de gezondheid van veel mensen, zowel in psychische als fysieke zin. Enkele citaten van bewoners over hun gezondheidsklachten:

"Als er ergens in de buurt of in het dorp een beving is geweest, neemt de slapeloosheid en onzekerheid weer toe."

"Ik heb fysieke klachten ondertussen door de stress en spanning maar kan niet " hard" maken dat dit door de situatie van het gedoe hier komt."

"Er zijn tijden geweest dat elke bonk, knal of dreun een stressreactie oplevert."

Het Post Traumatisch Verbittering Syndroom (PTVS) wordt genoemd in een van de gesprekken. PTVS treedt op wanneer extern veroorzaakte traumatische gebeurtenissen lange tijd aanhouden en zorgt voor allerlei fysieke en psychische klachten.

6.6. KOP D'R VEUR EN POOT STIEF!

Veel mogelijke oplossingen en ideeën van de bewoners hebben we al in eerdere hoofdstukken genoemd. Wanneer gewerkt wordt aan deze oplossingen of wanneer er aan voldaan wordt, zal dit zeker invloed hebben op de emotionele gevolgen die de bewoners ondervinden als gevolg van de aardbevingen. Er wordt nog een aantal oplossingen geopperd die specifiek gericht zijn op het tegengaan van de psychische gevolgen. We beschrijven zowel ideeën die worden meegegeven aan de overheid (landelijk, provinciaal en regionaal) als aspecten die de mensen zelf zouden kunnen doen.

Wat kunnen de overheid, de NAM en andere organisaties doen?

In principe is de enige oplossing de gaskraan dicht draaien of de gaswinning sterk verminderen. Alle deelnemers zijn het hierover eens en noemen dit als 'de' oplossing om van de problemen af te zijn. De tweede oplossing die wordt aangegeven is het gevoel van veiligheid vergroten. Dit kan door een goed plan van aanpak te maken in samenwerking met de bewoners en om voortgang te maken met het versterkingsprogramma. Meer specifieke oplossingen die de overheid en anderen moeten oppakken zijn:

- Erken de *psychische* problemen;
- *Betrek huisartsen*, psychologen en de gezondheidszorg;
- Maak een *laagdrempelig loket* waar mensen met hun zorgen heen kunnen en zorg dat dit wordt vergoed door de verzekering. In Kantens is bijvoorbeeld een psychologencollectief gekomen, maar de kosten daarvan worden niet vergoed;
- Emotionele schadeloosstelling of *gevarengeld*;
- De ondergrondse druk weer *op druk brengen* naar circa 350 bar met behulp van importgas. Dit zal een veilig gevoel geven bij de bewoners.
- Zorg voor *toegankelijke juridische hulp*;
- *Deel informatie* en wees open over de feitelijke oorzaken;
- Plaats in het hele gebied meters op kosten van de NAM. Gebruik infrageluid meters, om aardbevingen te voorspellen;
- Hou rekening met de (stille) volksaard van Groningers. "Vermenigvuldig alles wat we zeggen met factor 6".

Wat kunnen de mensen zelf doen?

- Voer *actie*, ook landelijk, of zoals een inwoner zegt "zoveel mogelijk reuring maken om de NAM en de overheid te dwingen die dingen te doen welke nodig zijn voor de veiligheid en leefbaarheid". Aangeraden wordt om hierbij meer op als een collectief van de Groninger bewoners op te treden en niet via individuele acties;
- *Elkaar helpen* om positief te blijven denken en elkaar geen angstbeelden aanpraten;
- Het probleem in de eigen kennissenkring *bespreekbaar* maken;
- *Positiviteit* uitstralen over de eigen provincie;
- Verdiepen in de kwestie en zoveel mogelijk kennis opdoen;
- Blijf de aardbevingen in perspectief zien, maak het niet groter of zwaarder dan het is. "LEEF!" wordt er gezegd.
- Tot slot, "*Kop d'r veur en poot stief!*", is de aanrader van een van de bewoners.

7

WOONOMGEVING EN LEEFBAARHEID

De leefbaarheid van het gebied staat onder druk door de aardbevingen. Dat geven de bewoners duidelijk aan in de gesprekken die we gevoerd hebben. Dan gaat het om het wegtrekken van inwoners met gevolgen voor het voorzieningenniveau, maar ook om het woongenot, de aantasting van het cultureel en landschappelijk erfgoed en het imago van het gebied, zoals ook blijkt uit de woordenwolk.

7.1. FIJN WONEN EN SOCIALE BINDING

Ondanks de aardbevingen en de schade aan de woningen, wonen de meeste mensen nog steeds met veel plezier in Groningen. Ze ervaren het wonen in Groningen als prettig, hebben hier hun sociale contacten en binding en willen eigenlijk niet vertrekken. Tegelijk komt in de gesprekken naar voren dat voor veel mensen het woonplezier simpelweg weg is omdat ze bang zijn, zich niet meer veilig voelen of stress ervaren (zie ook hoofdstuk 6). Zoals een bewoner duidelijk aangeeft: “het bederft mijn woonplezier, het zou paradijselijk kunnen zijn”.

Anderen geven aan dat het sociale leven volledig verandert omdat ze vrienden of kennissen zien vertrekken en zelf niet zomaar weg kunnen. Bijvoorbeeld door de gebondenheid aan een huis of vanwege werk. Een inwoner van Loppersum geeft aan dat zij serieus heeft overwogen om zo snel mogelijk te gaan verhuizen naar buiten het gebied. Maar heeft deze stap nog niet genomen omdat dit ook tot gevolg heeft dat het hele sociale leven verandert. Verschillende deelnemers zien dit wel direct terug in hun directe omgeving:

> “Voor mij persoonlijk is het een gegeven dat vrienden uit zicht verdwijnen. Hun huizen zijn onbewoonbaar verklaart.” [inwoner uit Delfzijl]

> “Ik ben bang dat een deel van mijn vrienden willen verhuizen blijf ik dan “ alleen” achter?” [inwoner Winsum]

Dit gevoel wordt nog eens versterkt omdat mensen zich moeten verdedigen bij familie, vrienden en kennissen. “Het is vervelend wanneer familie uit de Randstad het over ‘klein leed’ heeft wanneer ik mijn verhaal doe”, vertelt een inwoner uit Loppersum.

De bewoners komen met een aantal mogelijke oplossingen. Wat zou de overheid kunnen doen?

- Mensen die blijven, *compenseren* voor het derven van het woongenot;
- Het begrip *participatiemaatschappij* op een goede manier uitvoeren, waardoor er in dit gebied ook echt een participatiemaatschappij kan ontstaan;
- Zorg dat *nieuwkomers* op een goedkope en uitdagende manier worden begeleid in werk en wonen.

Wat zouden de mensen zelf kunnen doen?

- Blijven wonen in het gebied en *niet verhuizen* naar elders;
- *Elkaar goed op de hoogte* houden hoe problemen op te lossen en hulp zoeken bij elkaar;
- *Noaberschap*: zorg dat het leefbaar blijft door er voor elkaar te zijn.

7.2. LEEFBAARHEID

Ook het thema leefbaarheid is een belangrijk onderwerp in de gesprekken. Dan gaat het om het feit dat mensen vertrekken als gevolg van de aardbevingen en dat er geen of nauwelijks nieuwe mensen naar het gebied komen. Gevolg is een versterking van de krimp, leegstand van gebouwen, minder voorzieningen en bedrijven en daardoor weer minder werkgelegenheid. Een inwoner uit Bedum zegt:

“Het woongebied is onaantrekkelijk en daarmee wordt het een soort afvalputje van de provincie Groningen.”

Meer reacties van de deelnemers:

Leegstand	Vertrek en aantrekking
Bang dat leefomgeving minder wordt door leegstand woningen (onverkoopbaar), winkels, sportmogelijkheden etc.	Extra krimp omdat geen mensen van buiten komen.
Dreigende verpaupering; dus uitkoopregeling ter geruststelling.	Door de aardbevingen is er geen instroom meer in het gebied. Hoger opgeleiden moeten weg om werk te vinden. Nieuw werk is essentieel voor leefbaarheid.
Gebied dreigt geconfronteerd te worden met grote leegstand in de koopsector.	Het psychologische effect dreigt van de kikkers in de pan. Er komt niemand van buiten in het gebied wonen.
Over 50 jaar zal de provincie Groningen volledig in verval zijn door de aardgaswinning.	Verarming van het sociale leven door leegloop van het gebied.

Tegelijk geven verschillende bedijveneigenaren aan dat ze onzeker zijn over de toekomst. Ze twijfelen vooral of ze nu wel verder moeten investeren in hun eigen bedrijf, om een bedrijfspand wel of niet kopen, of ook om een eigen onderneming te gaan starten. Ofwel de mensen zijn bang voor een kettingreactie aan gevolgen. Een ondernemer uit Ten Boer omschrijft dit als volgt:

“Het bedrijfsleven staat stil en ontwikkeld zich niet meer. Mensen zijn gewoon te bang dat het in de papieren komt. Het is enorm tijdrovend ook. Het rekt maar en het rekt maar. Ik kan niet verder met mijn bedrijf want ik moet elke keer maar weer trekken.”

7.2.1. WAT KUNNEN DE OVERHEID, NAM EN ANDERE PROFESSIONELE INSTANTIES DOEN?

De deelnemers aan de bewonersavonden en versnellingskamers noemen een groot aantal oplossingsrichtingen om de leefbaarheid in het gebied te bevorderen en ook om mensen in het gebied te laten blijven. Wat kunnen de overheid, NAM en andere professionele instanties doen?

Algemene oplossingsrichtingen:

- Opstellen van een *duidelijke meerjarenvisie*, onafhankelijk van het budget dat beschikbaar is. "Niet slopen van panden maar komen met een goed plan door de bewoners mede opgesteld over leefbaarheid in dit gebied".
- Per dorp *leefbaarheidsplannen* opstellen;
- Voor alle dorpen een *dorpsbudget* beschikbaar stellen ten behoeven van het in stand houden en verbeteren van de leefbaarheid;
- *Gasopbrengsten* gebruiken voor het leefbaar houden van het gebied;
- *Groeimogelijkheden* zoeken. "Bijvoorbeeld de voordelen zien van vluchtelingen die hier opgevangen kunnen worden en waardoor woningbouw gestimuleerd en leegstand voorkomen wordt. Door deze doelgroep hier kansen te bieden creëren we kansen voor onszelf".
- De regio *aantrekkelijk* maken voor senioren, de grote vergrijzende groeigroep kan hier ruimte, medische zorg en woonruimte vinden;
- *Krimpgelden* combineren met NAM gelden en allerlei leefbaarheidsprojecten opstarten;
- Maar ook: "Wij hoeven *geen geld* voor leefbaarheid. Het was hier heel leefbaar voor de bevingen".

Veel bewoners zien een mogelijkheid voor een betere investering in de regionale economie:

- *Een verbetering van de regionale economie* door middel van investeringen door overheid en NAM. De bewoners geven aan dat de schade aan het gebied er al is door de lange procedures. Dat de mensen die verhuizen niet teruggehaald kunnen worden. Door een goede gebiedsvisie en strategische investeringen kunnen grote bedrijven aangetrokken worden zodat de werkgelegenheid wordt verbeterd. Door enkele inwoners wordt wel de volgende kanttekening geplaatst: "Let wel op, Google in Eemsmond, maar geen Groningers aan het werk!".
- *Subsidie voor (nieuwe jonge) bedrijven en ondernemers*, zoals een investeringspremie. "Zorg voor een subsidie om te starten in deze omgeving. Bijvoorbeeld geef de mogelijkheid om leegstaande woningen voor een minimaal bedrag te huren. Bedrijven geven hoop aan anderen."
- Versterk en behoud de economie door *investeringspremies, energie kartering en loonkostensubsidie*;
- *Studenten* uit de stad toekomstperspectief bieden in het Noorden met hoog gekwalificeerde kennisbedrijven;
- Verdere ontwikkeling van de *Eemshaven* inclusief de N46;
- Samenwerking met *Duitsland* vergroten i.p.v. het "westen";
- *Lokale voedselketens*. Zorg dat de voedselvoorziening van Groningen lokaal geregeld is. Alles in en uit de buurt.
- Maar ook wordt genoemd: dit gebied blijft moeilijk om economisch rendabel te maken. Focus daarom op anders thema's: natuur, toerisme, energie, healthy ageing.

Oplossingen gericht op compensatie:

- *Belastingverlaging en voldoende compensatie* zodat het gebied aantrekkelijk wordt om er te wonen. Of zoals een bewoner aangeeft: "creëer kansen voor mensen van elders om hier goedkoop te wonen?. "In Loppersum betaalt men meer OZB dan elders. Er wordt een beroep op aangetekend tegen de waardedaling maar de belastingen gaan alleen maar omhoog, ook de waterschapslasten. Door de belastingen te verlagen kun je het gebied aantrekkelijk maken".
- Alle Groningers een *basisinkomen*, zodat ze tijd over hebben voor maatschappelijke bezigheden, vrijwilligerswerk, noaberschap;
- *OZB vrijstelling* zolang er gas wordt gewonnen.

Oplossingen gericht op voorzieningen en infrastructuur:

- *Goede en snelle (digitale) infrastructuur.* "Snel internet in kleine dorpen is noodzakelijk. We betalen net zoveel als in de stad maar krijgen veel minder snelheid". "Betere afstemming van het openbaar vervoer tussen dorpen onderling". "Gratis openbaar vervoer voor iedereen";
- Het *voorzieningenniveau*. Door het wegtrekken van bewoners uit het gebied maakt men zich zorgen over het voorzieningenniveau. De bewoners komen in dit opzicht vooral met adviezen: "Hou de scholen in de dorpen, zo stimuleer je de vestiging van jonge gezinnen", "Verbeter de middenstand in de kleine woonkernen", " Zorg ervoor dat de sociale voorzieningen voldoende zijn. Zeker als mensen weggaan en daardoor minder voorzieningen voorhanden, is dat nodig", "Zorg voor betere zorgvoorzieningen voor ouderen. Groningen vergrijst";
- Zorg voor *100% veilige schoolgebouwen*;
- De *toegankelijkheid* van het landschap en de natuur vergroten door wandelpaden, fietspaden, rustpunten, zwemplekken etc.;
- *Snelle openbaar vervoer verbindingen* naar het midden van het land zodat mensen die regelmatig in het westen moeten zijn in Groningen kunnen wonen.

De jongeren in Slochteren zien vooral oplossingen in meer voorzieningen in de buurt, zoals goede buurthuizen en de veiligheid van fietspaden garanderen (gaten in de fietspaden repareren). Verder zouden ze voorzieningen gericht op de jeugd willen stimuleren, zoals: een jeugdhonk, een extra jongerenwerker aannemen en de jeugd er voor laten zorgen dat er dagen zijn om de gemeente Slochteren op te vrolijken voor jong en oud.

Oplossingen gericht op woningen:

- Ontwikkel *starterswoningen*.
- Bouw houten huizen in het aardbevingsgebied
- Alternatieve woningbouw te denken valt aan waterwoningen, woonarken en woonschepen.
- De woningen niet alleen veiliger en duurzaam maken, maar ook leeftijdsbestendiger.
- Per woning aangeven wat haalbaar is qua verstevigen en energie-neutraal maken;
- Maak alle woningen energieneutraal op kosten van de NAM.

7.2.2. WAT KUNNEN BURGERS ZELF DOEN

Wat vinden bewoners dat ze zelf kunnen doen om de leefbaarheid in het gebied te bevorderen?

- Meedenken, in oplossingen en over planvorming voor het hele gebied. Goede plannen indienen over wat met het beschikbare geld uit het leefbaarheidsfonds gedaan kan worden;
- Durven ondernemen en blijven investeren. “Groningen is een schitterend vakantiegebied”;
- Activiteiten opzetten en organiseren die bijdragen aan het woonplezier en om mensen, recreanten, naar dit gebied te trekken. Kortom, bottom up blijven bijdragen aan lokale initiatieven;
- Kansen creëren om leefbaarheid te vergroten, bijvoorbeeld kleinschalige economie bevorderen;
- De overheid erop wijzen op het belang van een toekomst voor Groningen. Hoe ziet Groningen er over 50 jaar uit?
- Boodschappen kopen bij de middenstand en lokaal.

7.3. CULTUREEL EN LANDSCHAPPELIJKE ERFGOED

Aan het cultureel en landschappelijk erfgoed van Groningen wordt volgens de bewoners te makkelijk voorbijgegaan. Er wordt aangegeven dat er meer oog moet zijn voor de bescherming van het culturele erfgoed als kerken, boerderijen, molens en de oude dorpskernen. Tegelijk maken de mensen zich zorgen over de beeldbepalende rol die deze gebouwen spelen in de dorpen en het gehele landschap van Groningen. Enkele reacties:

De gebouwen	Beeldbepalende omgevingselementen
De gasproductie gaat niet omlaag. Wat gebeurt er met de monumenten in het aardbevingsgebied? Opnieuw opbouwen is toch geen optie?	Hoe verandert het ruimtelijke beeld van deze regio bij nieuwe maatregelen zoals preventief versterken en de opkoopregeling?
Hoe wordt er omgegaan met de monumenten en beeldbepalende gebouwen?	De monumentale panden die verloren gaan zorgen voor een afbreuk in de provincie.
De term ‘aardbevingsbestendig’ is voor bestaande gebouwen en monumenten een leugen.	Zorg voor ons erfgoed. Lees: onze omgeving waarin we geworteld zijn.
	Maar je wilt ook niet dat we in een provincie wonen waar alle monumenten worden afgebroken. Dan ben ik weg.

Zowel in de bescherming als in het schadeherstel zien de bewoners geen standaard oplossing, want ‘elk monument is verschillend’. Allereerst blijkt er veel onduidelijkheid hoe hiermee wordt omgegaan. De bewoners geven aan dat ze hier behoefte aan hebben.

Andere oplossingsrichtingen van bewoners zijn:

- Maak een *inventaris van de bijzondere gebouwen*, monumenten en gebieden in samenwerking met de bewoners en Bonden Heemschut;
- Zorg dat deze gebouwen/gebieden onderdeel gaan uitmaken van het Nederlands cultureel erfgoed;
- Reserveer voldoende *kapitaal* voor het behoud van het erfgoed;
- Houdt de *dorpskernen* intact. Begin niet zomaar met het slopen van woningen, maar kijk goed hoe het dorp ruimtelijk in elkaar zit;
- Heb aandacht voor de juiste *omgevings-vergunningen*.

In de versnellingskamer Delfzijl wordt nog een aantal oplossingen genoemd specifiek gericht op deze gemeente:

- Herbouw de oude vesting Delfzijl;
- En maak een mooi centrum in Delfzijl en vervang “die oude zooi” zodat er meer toerisme komt.

7.4. TROTS OP GRONINGEN

Verder maken de bewoners zich ernstig zorgen over het negatieve beeld van de regio dat door de media naar buiten wordt gebracht. Door de aardbevingen en de gevolgschade wordt dit beeld versterkt. Dan gaat het in het bijzonder om de aantrekkelijkheid van het gebied met 'veel huizen in de stijgers', 'afname van het woongenot', 'de gevolgen van het versterken en slopen op de ruimtelijke uitstraling van dorpen'. In de versnellingskamer in Loppersum is dat duidelijk naar voren gekomen: "Waar je ook komt in Nederland: als je zegt uit Loppersum te komen weet iedereen wat er speelt en de protesten tegen de gaswinning worden "ons" kwalijk genomen" en "dan wordt gezegd, dat je uit de omgeving van Loppersum komt, Loppersum heeft zo'n negatieve klank!".

Er wordt duidelijk aangegeven dat als er geen duidelijk besluit wordt genomen over de gaswinningen er geen einde aan de problemen komt, de omgeving niet aantrekkelijk is voor potentiële huizenkopers. De mensen zijn bang voor een blijvend imagoschade: "het negatieve imago blijft voor altijd!!"

Oplossingen die de deelnemers aan de bewonersavonden en versnellingskamers aandragen voor de overheid, NAM en andere professionele instanties liggen vooral in een positieve promotie van de provincie: "Biedt tegenwicht tegen het negatieve imago", "Straal uit dat we trots zijn op het gebied". Duidelijk is ook dat dit moet op een andere manier dan via de pers:

- Schakel boegbeelden hiervoor in, zoals bijvoorbeeld Jan Mulder, Arjen Lubach en Bert Visscher;
- Zorg ervoor dat de provincie goed vertegenwoordigd is in bestaande gremia.

Wat vinden bewoners dat ze zelf kunnen doen:

- *Trots zijn* op Groningen;
- Eigen dorp en omgeving *aantrekkelijk houden* en bedenk steeds alle pluspunten van het wonen in het Noorden, ofwel het waardevolle van wat Groningen te bieden heeft blijven zien;
- *Reclame maken voor de provincie.* Tevreden mensen zijn positief over hun regio en kunnen ambassadeur worden van de regio (er gaat tenslotte niets boven Groningen).

Door middel van bovenstaande ideeën pleiten de bewoners ervoor het aardbevingsgebied een gezicht te geven en beter op de kaart te komen te staan.

7.5. ENERGIEZUINIGE MAATREGELEN

Een belangrijke oplossing en alternatief voor het gas wordt gezien in alternatieve energiebronnen. Momenteel kunnen inwoners (huiseigenaren) van het aardbevingsgebied met meer dan 1000 euro schade aanspraak maken op een premie van 4000 euro voor waardevermeerdering van de woning. Bijvoorbeeld voor de aanschaf van zonnepanelen of andere energie besparende maatregelen.

Zowel tijdens de bewonersavonden als de versnellingskamers wordt door een groot aantal mensen aangegeven dat ze een stap verder willen. Wat kunnen de overheid, de NAM en andere professionele instanties oppakken:

- Zoek naar alternatieven voor het verwarmen van huizen. Daarbij valt te denken aan *palletkachels, aardwarmte, industriewarmte en warmtepompen*. Vooral warmtepompen worden gezien als een relatief goedkoop en makkelijk en snel plaatsbaar alternatief;
- Er wordt geconstateerd dat een groot percentage van de mensen nu van de 4000 euro regeling gebruikt voor het plaatsen van zonnepanelen. Aangegeven wordt dat deze *subsidie* landelijk beschikbaar zou moeten worden gemaakt. "Dan volgt het hele land en dan kan de gaskraan dicht".
- Ook het plaatsen van *windmolens* worden genoemd, maar dan wel in gebieden waar ze geen overlast veroorzaken voor bewoners en geen aantasting van het landschap zijn;
- Zoek *pioniers* die in dit gebied willen experimenteren met energie transitie;
- Maak Groningen een *experimentgebied* voor duurzame, circulaire economie: alle woningen energieneutraal, lokaal energie opwekken, lokaal produceren, lokaal kopen, onze lokale producten exporteren, topopleidingen voor onze kinderen: wij maken duurzame leefbaarheid.

Wat kunnen mensen zelf doen? Daar zijn veel deelnemers het over eens, namelijk energiezuinig leven. Dit kan door:

- Het energie neutraler maken van de eigen woning;
- Zo veel mogelijk gebruik maken van alternatieve verwarmingssystemen, zonnepanelen en warmtepompen en de isolatie van de woning verbeteren;
- Minder gas verbruiken;
- Aandelen nemen in windenergie.

7.6. HOE STAAT HET GEBIED ER OVER 5 JAAR VOOR?

Aan de deelnemers van de versnellingskamers is een stelling voorgelegd of ze denken dat het gebied er over 5 jaar een stuk beter voorstaat. De meerderheid van de deelnemers denkt van niet; ze zien geen enkele indicatie zien dat er over 5 jaar verbetering is in de situatie. Vier op de tien inwoners antwoord neutraal en een minderheid heeft het gevoel dat het gebied er zeker beter voor zal staan in de toekomst. Deze mensen verwachten dat de financiële investeringen op termijn er voor zorgt dat het weer prettiger wonen zal zijn in het gebied. Ook de investering in duurzaamheid, via bijvoorbeeld zonnepanelen, wordt als reden genoemd. Anderen zijn het hier juist weer niet mee eens, vooral door de invloed die windmolens zullen hebben op het landschap.

FIGUUR 2
Hoe denken de deelnemers aan de versnellingskamer over de stelling (n=154)

Over 5 jaar staat het gebied er een stuk beter voor

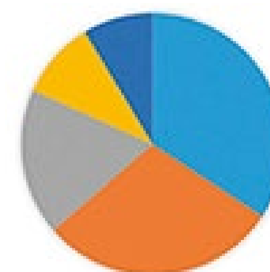
We zien geen verschillen tussen woningeigenaren en huurders op deze stelling. En ook de jongeren die zijn gesproken zijn pessimistisch; geen van de jongeren ziet het voor zich dat het gebied er over 5 jaar beter voorstaat.

Waar zou u een groot geldbedrag aan besteden als het gaat om het bevorderen van de leefbaarheid in het aardbevingsgebied? Deze vraag is voorgelegd aan de deelnemers van de versnellingskamers. Iedere deelnemer heeft individueel antwoord gegeven op deze vraag en vervolgens zijn gezamenlijk alle antwoorden naar thema's ingedeeld. In figuur 3 staat per versnellingskamer de antwoorden die de deelnemers hebben gegeven. Behalve voor Loppersum. Zoals al beschreven in paragraaf 2.2 waren er de nodige kanttekeningen bij deze vraag, vooral in de gemeente Loppersum. Voor deze deelnemers is het prioriteit dat de schade en problemen die de aardbevingen veroorzaken prioriteit nummer één men is bang dat de uitkomsten van deze vraag opgevat kunnen worden als een 'doekje voor het bloeden'. Mocht er extra geld beschikbaar komen voor het herstellen en leefbaar houden van het gebied dan zien we een aantal aspecten, in willekeurige volgorde, terugkomen in alle versnellingskamers:

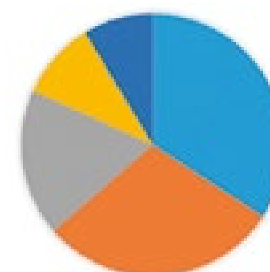
1. Aardbevingsbestendig maken van woningen en gebouwen
2. Alternatieve energie en verduurzaming van de panden
3. Bevorderen van werkgelegenheid
4. In stand houden van voorzieningen, uiteenlopend van jeugdvoorzieningen, zorgvoorzieningen, sport en commerciële voorzieningen
5. Behoud van het culturele erfgoed
6. Mobiliteit en infrastructuur.

FIGUUR 3
Als u een groot bedrag te besteden heeft om het leefbaar te houden in dit gebied, waar besteedt u dit aan?

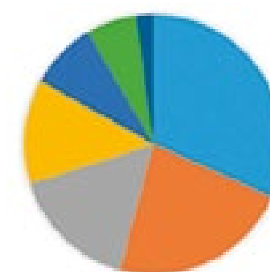
Slochteren
Alternatieve energie 34%
Huis verstevigen 29%
Werkgelegenheid 18%
Infrastructuur 10%
Ondernemerschap 9%

Appingedam
Energie/innovaties 28%
Veiligheid waarborgen 24%
Economische ontwikkelingen 18%
Voorzieningen 18%
Infrastructuur 12%

De Marne
Aardbevingsbestendig 32%
Duurzaam maken van huizen en leefomgeving 23%
Compensatie waardevermindering 16%
Publieke voorzieningen behouden 13%
Versterking infrastructuur 8%
Cultureel erfgoed 6%
Commerciële voorzieningen behouden 2%

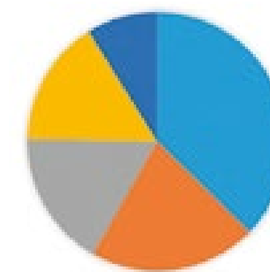
Eemsmond
Schadeafhandeling 21%
Werkgelegenheid 18%
Onderwijs 14%
Woningverbetering 14%
Alternatieve energie 13%
Leefbaarheid kernen 12%
Infrastructuur 8%

Huurders
Werkgelegenheid en economie 23%
Compensatie geleden schade 17%
Veiligheid bevorderen 14%
Maatschappelijke voorzieningen 14%
Gebouwen op peil houden 14%
Alternatieven voor de gaswinning 8%
Mobiliteit 5%
Meer en tijdige inspraak 5%

Winsum
Veilig wonen 37%
Werkgelegenheid 21%
Monumentaal karakter behouden 17%
Eenduidige compensatie 16%
Natuur en recreatie 9%

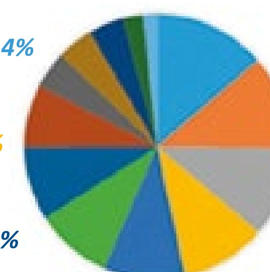
Bedum
Aardbevingsbestendig maken woning 25%
Voorzieningen 19%
Economische ontwikkeling 17%
Andere vormen van energie 15%
Vervoer en bereikbaarheid 13%
Gebied aantrekkelijk maken 11%

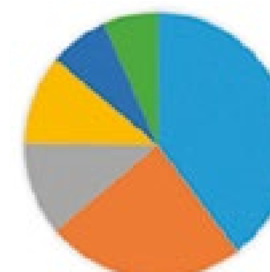
Delfzijl
Opknappen en verstevigen panden 24%
Leefbaarheid 23%
Onderhouden omgeving en voorzieningen 17%
Toerisme 15%
Werkgelegenheid creëren 13%
Juridische bijstand 8%

Ten Boer
Werkgelegendheid bevorderen 14%
Wegen en vervoer 12%
Energie transitie 11%
Zorg en oudervoorzieningen 10%
Anders bouwen 10%
Behoud scholen 9%
Sport en andere voorzieningen 9%
Behoud erfgoed 8%
Digitale infrastructuur 5%
Communicatie 4%
Nieuwe bewoners 4%
Toerisme 2%
Meer bekendheid fondsen 2%

Jongeren
Jeugd voorzieningen 40%
Buurt voorzieningen 24%
Schadevergoeding 11%
Huizen verbeteren 11%
Opkopen gasrechten 7%
Alternatieve energie 7%

8

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In dit onderzoek zijn de meningen, knelpunten en oplossingsrichtingen van burgers weergegeven over het wonen en leven met aardbevingen. Via gesprekken in 11 versnellingskamers met in totaal 163 deelnemers en workshops tijdens 4 grotere bijeenkomsten (maximaal 125 deelnemers per bijeenkomst) zijn alle ideeën en aangedragen oplossingen op een kwalitatieve manier verzameld. Er blijken vijf centrale thema's die de impact van de aardbevingen op het leven van de inwoners in het bevingsgebied bepalen:

1. **Schadeafhandeling en procedures**
2. **Waarde en verkoopbaarheid woning**
3. **Vertrouwen en onbegrip**
4. **Gevoelens van onveiligheid, onrust en boosheid**
5. **Woonomgeving en leefbaarheid**

8.1. SCHADEAFHANDELING EN PROCEDURES

De schadeafhandeling en de procedures daaromheen geven de bewoners van het aardbevingsgebied veel zorg en frustratie. De grootste frustratie betreft de onduidelijkheid over criteria en behandeling van wat precies de aard en omvang van de schade is. De trage en slepende procedures geven mensen het gevoel dat de aardbevingen en alles wat daarmee samenhangt hun leven volledig beheerst. Elkaar tegensprekende experts maken dat bewoners twijfelen aan hun expertise, objectiviteit en onafhankelijkheid.

Bewoners geven aan dat de aardbevingen een gevolg zijn van de gaswinning, en dat de beoordeling van schade dus breder getrokken moet worden dan alleen schade door de aardbevingen. Schade als gevolg van bodemverzakking en andere gevolgen van de gaswinning moeten ook gehonoreerd worden. Feitelijk gaat het over gaswinningsproblematiek, en niet (alleen) over aardbevingsproblematiek. Men maakt zich zorgen over het feit dat er alleen oog lijkt te zijn voor zichtbare (kosmetische) schade bovengronds, en niet voor schade aan funderingen en ondergrondse infrastructuur. Dit raakt niet alleen aan goede schadeafhandeling, maar ook aan het veiligheidsgevoel.

Huurders voelen zich achtergesteld en niet gezien. Vooral het feit dat schadeafhandeling en herstel via de verhuurder loopt maakt hen onmachtig en onzeker. De schadevergoeding gaat naar de woningbouwverenigingen, terwijl de huurders een huurverhoging boven het hoofd hangt terwijl ze wel extra kosten maken als gevolg van de gaswinning en aardbevingen. Dat voelt onrechtvaardig.
Jongeren denken en voelen niet veel anders dan volwassenen over de aardbevings- en gaswinningsproblemen. Zij hebben qua schade meer oog voor de gevaren en gevaarlijke situaties waarin zij terecht (kunnen) komen dan voor de afhandelingsprocedures.

8.2. WAARDE EN VERKOOPBAARHEID WONING

Hoewel de waardemindering en slechte verkoopbaarheid van huizen mede veroorzaakt wordt door krimp en economische crisis, lijkt de waardedaling van huizen in deze regio nog eens extra groot te zijn ten opzichte van huizen in andere regio's. Veel woningeigenaren vragen zich af of ze nog wel moeten investeren in hun woningen nu ze de waarde van hun huizen zien dalen en het algemene gevoel is dat de mensen niet weg kunnen omdat hun huis onverkoopbaar is.

Toch is er in algemene zin wel een drive om het gebied leefbaar te houden. Door krimp is er al sprake van leegloop, dit hoeft door verpaupering van huizen niet verder aangewakkerd te worden. Het snel herstellen van schade is daarom belangrijk. Mensen wonen er graag. Er is daarom vooral behoefte aan compensatieregelingen, op maat en onder regie van een onafhankelijke partij.

Ook bij huurders in de regio is er behoefte aan compensatie omdat zij geen beroep kunnen doen op de €4.000,- regeling, terwijl zij wel te maken krijgen met kosten voor herstelwerkzaamheden en met huurverhogingen. Dat voelt onrechtvaardig.

Er is grote behoefte aan individuele regelingen. Of het nu gaat om het compenseren van waardevermindering, het opkopen van huizen of het compenseren van huurverhogingen. Voor al die regelingen geldt dat er vooral op maat gekeken moet worden waar een bewoner behoefte aan heeft. Dat er een keuze gemaakt kan worden op basis van de eigen behoefte en dat er een onafhankelijke partij is die hierover met de bewoners in gesprek gaat.

8.3. VERTROUWEN EN ONBEGRIP

De bewoners hebben weinig tot geen vertrouwen meer in de overheid. Mensen voelen zich niet gehoord en zich niet serieus genomen. Het gebrek aan vertrouwen heeft onder meer te maken met de politieke onzichtbaarheid. De (landelijke) overheid wordt als passief gezien die geen duidelijke stelling neemt in de aardbevingenproblematiek. Het gevoel heerst dat de overheid de kant van de NAM kiest en geen volledige verantwoordelijkheid neemt. Ook het vertrouwen in de Nationaal Coördinator Groningen is niet groot, met name door zijn grote aantal nevenfuncties.

Een deel van het wantrouwen is ontstaan door onduidelijke communicatie vanuit de overheid en NAM. Er is een gevoel ontstaan dat niemand de waarheid spreekt of zijn afspraken nakomt. Daarbij voelen de bewoners zich niet rechtvaardig behandeld. Zo is het voor inwoners van het aardbevingsgebied niet mogelijk om een rechtsbijstandsverzekering af te sluiten. En worden mensen zelf verantwoordelijk gesteld voor aardbeving gerelateerde schade. Dit betekent dat bewoners uit het aardbevingsgebied niet meer gelijk behandeld worden met andere mensen in Nederland.

Hoe kan dit vertrouwen (enigszins) worden hersteld? De bewoners hebben hiervoor ideeën aangedragen. De meeste ideeën waren gericht op het herstel van vertrouwen door betere communicatie, onafhankelijkheid en betrokkenheid van bewoners.

8.4. GEVOELENS VAN ONVEILIGHEID, ONRUST EN BOOSHEID

Bovenstaande beschreven problemen en knelpunten zorgen voor gevoelens van onveiligheid, angst, onzekerheid en onrust. De mensen voelen zich niet meer veilig in hun eigen huis. Tegelijk maken ze zich veel zorgen in hoeverre de aardbevingen gevolgen hebben voor de chemische industrie in Delfzijl en hoe het gesteld in met de veiligheid van de dijken.

Deze gevoelens uiten zich in bepaald gedrag. Sommige grootouders durven hun kleinkinderen bijvoorbeeld niet meer te laten komen logeren, of andersom, kleinkinderen zijn zo geschrokken van een aardbeving dat ze niet meer bij opa en oma durven langs te komen. Een aantal moeders met jonge kinderen geeft aan dat ze angstig zijn als de kinderen op school zitten: "is de school wel aardbevingsbestendig", "ben ik op tijd bij de school als er een grote aardbeving plaatsvindt". Ook durft een aantal mensen niet meer op vakantie omdat ze bang zijn hoe ze hun woning zullen aantreffen bij terugkomst. En veel mensen maken zich boos over het nog steeds negeren van de noodzaak van veiligheid.

Het gevoel heerst dat mensen 'niet meer vrij te zijn in de keuzes die men wil maken. Daarbij zijn de aardbevingen en de gevolgen daarvan een probleem dat constant aanwezig is en het leven van veel van de mensen beheerst. Dit heeft invloed op de gezondheid van veel mensen, zowel in psychische als fysieke zin. Zowel woningeigenaren als mensen met een huurwoning ervaren deze gevoelens.

Kortom, het vergroten van de veiligheid is een must voor het gebied. Dit kan door een goed plan van aanpak te maken voor het versterkingsprogramma in samenwerking met de bewoners. Verder worden genoemd: erken de psychische problemen, betrek de zorgsector en zorg voor een laagdrempelig zorgloket dat vergoed wordt door de verzekering. Verder is het voor de bewoners van belang dat gezorgd wordt voor toegankelijke juridische hulp en dat informatie op een goede manier wordt gedeeld. Maar dé oplossing is de gaskraan dicht.

8.5. WOONOMGEVING EN LEEFBAARHEID

Volgens de bewoners staat de leefbaarheid van het gebied onder druk door de aardbevingen. Door de aardbevingen vertrekken mensen uit het gebied en er komen geen of nauwelijks nieuwe mensen terug. Gevolg is een versterking van de krimp, leegstand van gebouwen, minder voorzieningen en bedrijven en daardoor weer minder werkgelegenheid. Daarnaast gaat het ook om het woongenot, de aantasting van het cultureel en landschappelijk erfgoed en het imago van het gebied. De bewoners maken zich ernstig zorgen over het negatieve beeld van de regio dat door de media naar buiten wordt gebracht. De mensen geven aan bang te zijn voor een kettingreactie aan gevolgen.

Toch wonen de meeste mensen nog met veel plezier in Groningen, ondanks de aardbevingen en de schade aan de woningen. Ze ervaren het wonen in Groningen als prettig, hebben hier hun sociale contacten en binding en willen eigenlijk niet vertrekken.

De deelnemers aan de bewonersavonden en versnellingskamers noemen een groot aantal oplossingsrichtingen om de leefbaarheid in het gebied te bevorderen en ook om mensen in het gebied

te laten blijven. Van leefbaarheidsplannen, gebiedsplannen en dorpsbudgetten tot het inschakelen van boegbeelden zoals Jan Mulder, Arjen Lubach en Bert Visscher, om de regio weer positief op de kaart te zetten. Ook wordt de inzet van duurzame energie, zoals zonnepanelen en warmtepompen, als een van de belangrijkste oplossingen gezien om het gasverbruik te verlagen.
Mocht er extra geld beschikbaar komen voor het herstellen en leefbaar houden van het gebied dan zien we een aantal aspecten, in willekeurige volgorde, terugkomen:

1. Aardbevingsbestendig maken van woningen en gebouwen
2. Alternatieve energie en verduurzaming van de panden
3. Bevorderen van werkgelegenheid, regionale economie
4. In stand houden van voorzieningen, uiteenlopend van jeugdvoorzieningen, zorgvoorzieningen, sport en commerciële voorzieningen
5. Behoud van het culturele erfgoed
6. Mobiliteit en infrastructuur.

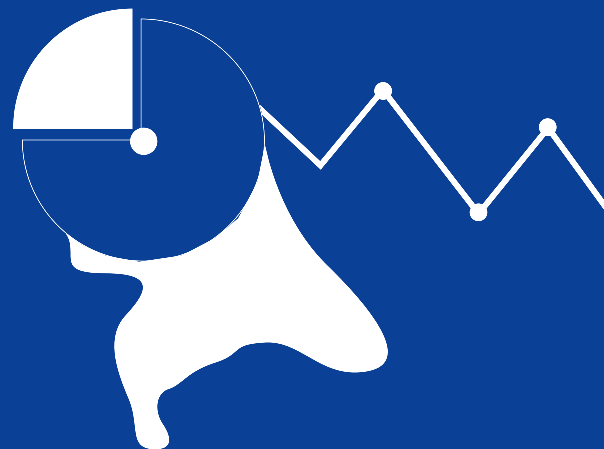
Voor de bewoners is het prioriteit om het aardbevingsgebied een gezicht te geven en beter op de kaart te zetten. De genoemde ideeën en oplossingen bieden daar een goede voorzet toe.

8.6. TOT SLOT

Vrijwel alle ruim 600 deelnemers aan de Versnellingskamers en bewonersavonden waren positief over het verloop van de bijeenkomsten. De mogelijkheid dat mensen hun stem konden laten horen en hun gevoelens en emoties konden uiten werd zeer op prijs gesteld. Tegelijk waren er ook sceptische en boze reacties. Vooral over het onrecht dat de mensen wordt aangedaan en om het feit dat sommige mensen dusdanig veel schade aan hun huis hebben dat ze totaal geen uitweg of kansen meer zien.

We zien nagenoeg geen verschillen tussen gemeenten wat betreft de impact op het persoonlijke leven. In alle 9 gemeenten ervaren mensen dezelfde problemen. Wel is het zo dat in gemeente De Marne een aantal deelnemers aangeeft dat de impact voor hen meevalt. Reden is het feit dat hun huis aan de rand van het aardbevingsgebied ligt, ze weinig tot geen schade aan de woning hebben en door het minder frequent waarnemen van aardbevingen ze geen gevoelens van onveiligheid en onzekerheid ervaren.

De verhalen van bewoners maken duidelijk dat de leefbaarheid in het gebied zwaar onder druk staat. Er dienen additionele instrumenten te worden ingezet om deze leefbaarheid te bevorderen. Dit is bovenop de maatregelen als schadeherstel en de versterkingsopgave. Via een denktank van en met bewoners kunnen deze additionele instrumenten worden uitgewerkt. Het is zaak om bewoners te blijven betrekken. De overheid en NAM zijn volgens de bewoners nu aan zet om gehoor te geven aan alle oplossingsrichtingen die zijn aangedragen. Hier wordt door de bewoners met enige scepsis naar gekeken, maar dit kunnen de eerste stappen zijn richting herstel van vertrouwen.

cmo stamm

Sociaal Planbureau Groningen